

Undermedveten kunskap i socialt arbete – En litteraturstudie

Av: Marie Isaksson

Ht-09, Socionomprogrammet
Socialhögskolan,
Lunds Universitet

Handledare: Anders Lundberg

Författare: Marie Isaksson

Titel: Undermedveten kunskap i socialt arbete

Handledare: Anders Lundberg

Examinator: Anders Östnäs

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka vad den undermedvetna dimensionen av socialarbetarens kunskapsbas består av. Denna undermedvetna dimension är avgränsad till att fokusera på filosofen och vetenskapsmannen Michael Polanyis tankar kring att all kunskap bygger på en undermedveten dimension, vilken han menar innebär att vi vet mer än vad vi kan säga. Idén om uppsatsens syfte bygger på det sociala arbetets struktur, där arbetets komplexitet och föränderlighet gör det nödvändigt med ett handlingsutrymme för att socialsekreteraren skall kunna utföra ett tillfredsställande och individanpassat arbete. Ytterligare en konsekvens av handlingsutrymmet är att det bygger på att den enskilda socialsekreteraren till viss del utgår ifrån sin egen känsla, tolkning och upplevelse i dennes praktiska utövande. Det är denna abstrakta del av socialsekreterarens utgångspunkt som valdes att undersöka. I ett försök till att konkretisera detta valdes en litteraturstudie, där 6 avhandlingar och 3 vetenskapliga artiklar behandlades. All litteratur har varit kopplad till det sociala arbetet och denna abstrakta kunskap, kallade tyst kunskap. Michael Polanyi använder sig av begreppet tacit knowing, som på svenska kan översättas till tyst kunskap. Uppsatsen har fokuserat på att försöka definiera denna tysta kunskap, undersöka dess innebörd och påverkan på det sociala arbetet, men även på att diskutera kring dess tillförlitlighet och försöka finna ett rimligt förhållningssätt till den.

Den tysta kunskapen är subjektiv då den baseras på personliga erfarenheter och främst verkar på ett undermedvetet plan. Uppsatsens resultat visar behovet av ett erkännande av den subjektiva kunskapen då den har en tydlig inverkan på det sociala arbetet, vare sig detta sker medvetet eller omedvetet. Den beskrivs även vara central för en äkta och autentisk profession. Vidare visar uppsatsen att en medveten reflektion och uppmärksamhet för denna kunskap är att föredra, då detta dels leder till en medvetenhet om socialsekreterarens hela kunskapsbas, men även då den möjliggör ett bemötande av de tänkbara problemen den personliga och subjektiva kunskapsbasen kan framkalla.

Nyckelord: Phenomenology, tacit dimension of knowledge, knowledge, intuition, social work,

Author: Marie Isaksson

Title: Subconscious knowledge in social work

Supervisor: Anders Lundberg

Assessor: Anders Östnäs

The purpose of the essay has been to investigate what the subconscious dimension of the social worker's knowledge base consists of. This tacit dimension is limited to focusing on the philosopher and scientist Michael Polanyi's thoughts on that all knowledge is based on a subconscious dimension, which he says means that we know more than we can say. The idea of the report's view is based on the structure which in social work operates, where the complexity and variability of the profession makes it necessary to have a discretion to the social worker for her to be able to perform satisfactorily and personalized the work. Another consequence of the discretion is that it is to a certain point based on the individual social worker's own gut-feeling, interpretation and experience of its practical pursuit. It is this abstract part of the social worker's starting point that was chosen to investigate. In an attempt to give a structure to this a literature study was chosen, where 6 dissertations and 3 scientific articles were studied. All literature has been linked to the social work profession and to the abstract knowledge, called tacit knowledge. Michael Polanyi uses the notion of tacit knowing, which in Swedish can be translated into silent knowledge. The essay has focused on trying to define this tacit knowledge, explore its meaning and impact on social work, but also to discuss its reliability and try to find a reasonable approach to it. The silent knowledge is subjective as it is based on personal experiences and acts primarily on a subconscious level. This essay results shows the need for recognition of the subjective knowledge when it has a clear impact on social work, whether it's consciously or unconsciously. It also describes the core of a truly authentic profession. Furthermore, the paper shows that a conscious reflection and attention to this form of knowledge is preferable, as this leads to an awareness of the social worker's entire knowledge base, but even because it allows a treatment of the possible problems personal and subjective knowledge are capable of producing.

Keywords: Phenomenology, tacit dimension of knowledge, knowledge, intuition, social work

Innehållsförteckning.....	s.4
Förord.....	s.6
Inledning.....	s.7
Problemformulering.....	s.7
Förförståelse.....	s.8
Syfte.....	s.8
Frågeställning.....	s.9
Avgränsning.....	s.9
Metod.....	s.10
Val av metod.....	s.10
Beskrivning av metod.....	s.11
Tillvägagångssätt, bearbetning och granskning.....	s.13
Begreppsdefinition.....	s.14
Bakgrund.....	s.15
Michael Polanyi som vetenskapsman och filosof.....	s.15
Resultat.....	s.17
Presentation av litteratur och författare.....	s.17
Fortsatt framställning.....	s.20
Tyst kunskap inom akademisering och utbildning.....	s.21

Vetenskap kontra konstnärskap.....	s.21
Praktisk kunskapsanvändning.....	s.23
Tacit knowing.....	s.27
Den tysta kunskapens undermedvetna dimension.....	s.29
Den inre processens betydelse i tolkningen av omvärlden.....	s.31
Den tysta kunskapens estetiska dimension.....	s.32
Den tysta kunskapens behov av erkännande.....	s.34
En personligare yrkesutövning.....	s.36
Den tysta kunskapens moraliska dimension.....	s.38
Avslutande sammanfattning.....	s.41
Vad innebär tyst kunskap?.....	s.41
Är den en nödvändig del av det sociala arbetet?.....	s.42
Är den en tillförlitlig källa?.....	s.43
Hur skall man förhålla sig till den?.....	s.43
Slutdiskussion.....	s.43
Referenslista.....	s.46
Bilaga. 1.....	s.48

Förord

Jag vill ge ett stort tack till min handledare Anders Lundberg. Tack för ett inspirerande engagemang, konstruktiv kritik och tydlig rådgivning. Det här har varit det roligaste jag gjort under min utbildning, tack!

Inledning

Min uppsats bygger på ett fenomen som jag uppmärksammade under min praktiktermin på arbetsmarknadsenheten, hos socialsekreterarna som arbetar med ekonomiskt bistånd. Min förförståelse om myndigheter var att man är stramt hållen i sitt arbete och starkt begränsad av lagar, regler, riktlinjer med mera. Detta gjorde att jag kände mig skeptiskt till hur jag skulle trivas som myndighetsperson. Min förförståelse visade sig dock vara fel.

Under terminens gång och även senare under mitt sommarvikariat på samma plats, fanns det en återkommande fråga som jag tog upp med mina handledare och senare arbetets kollegor, ”hur vet man när man kan och skall göra undantag? När är det okej att se mellan fingrarna och vad bygger de besluten på?” Under flera handlednings- och gruppmöten fanns det en stående fråga som ställdes till socialsekreterarna, när handledare och chefer skulle hjälpa dem ta beslut i svåra ärenden; ”Vad fick du för känsla?”.

Det sociala arbetet är så komplext och flerdimensionellt att det inte finns någon konkret metod eller teknik som alltid är applicerbar på verkligheten. Socialarbetaren väljer istället utifrån ett eklektiskt förhållningssätt mellan ett flertal teorier och metoder, för att göra arbetet så individanpassat som möjligt. I praktiken innebär detta att socialarbetaren utgår från den teoretiska kunskapsbas som utbildningen presenterat, sedan görs en individuell tolkning av situationen som bygger på det intryck klienten uppvisar, med andra ord vad ”känslan” säger.

Denna insikt ledde mig till en skeptisk nyfikenhet dels på vad som händer med rättsäkerheten och likabehandlingen när institutionen är utformat på ett sätt som inte bara möjliggör, utan även kräver att socialsekreteraren arbetar utifrån sin egen känsla. Men framförallt en nyfikenhet om vad denna känsla består av. Med detta som bakgrund bestämde jag mig för att försöka definiera och undersöka känslans beståndsdelar. Jag sökte i olika databaser och gamla uppsatser, på sökord som professionelltömdöme, erfarenhet, intuition, kompetens, kunskap med mera. Det jag kom fram till är att det finns olika nivåer och typer av kunskap. Magkänsla, intuition och fingertoppskänsla går under något som kallas ”tyst kunskap”.

Problemformulering

Isabell Schierenbeck (2003) är statsvetare och har i sin avhandling *Bakom välfärdsstatens dörrar*, kritiserat och ifrågasatt likabehandlingen inom den svenska välfärdsstaten. Hon menar

att myndighetsutövning sker utifrån en kombination av regelverk, föreskrifter och allmänna råd och understryker att dessa ständigt förändras beroende på olika trender inom välfärdspolitikerna. Hon anser att konsekvensen av detta för socialsekreteraren blir att denne får ett ökat handlingsutrymme och i praktiken själv bestämmer den faktiska politiken. Då selektiva välfärdslösningar blir allt vanligare ökar kraven på att behövspröva varje enskilt fall. Detta skall göras utifrån ett allmänt hållet regelverk som skall tolkas och appliceras på den enskilde individen, utifrån vad socialsekreteraren tror blir till störst tillfredsställelse (Schierenbeck, I. 2003, s.19).

Det finns många olika förhållningssätt till socialarbetarens handlingsutrymme bland forskare inom socialt arbetet, bland annat statsvetaren Michael Lipsky menar att handlingsutrymmet är nödvändigt för att kunna utföra de arbetsuppgifter socialsekreteraren ska bemästra. Andra forskare ställer sig kritiska till detta och ifrågasätter vem eller vad som styr socialsekreteraren inom handlingsutrymmet. Lipsky menar även att socialsekreteraren utvecklar medvetna och omedvetna handlingsstrategier, som han kallar *coping mechanisms*. Han anser att dessa är oundvikliga för att möta de krav handlingsutrymmet i kombination med arbetssituationen ställer på tjänstemannen och det är dessa omedvetna strategier jag har valt att fokusera på (Schierenbeck, I. 2003, s.21).

Förförståelse

Då jag innan jag påbörjar min undersökning, utgår ifrån att den undermedvetna och subjektiva kunskapen finns och är verksam, kommer min uppsats utgå ifrån ett förståelseinriktat syfte. Jag vill undersöka om forskning kring ämnet kan definiera de omedvetna strategier socialarbetare använder sig av, visa deras inverkan på arbetet, legitimera dem och utveckla ett rättsäkert förhållningssätt till dem.

Syfte

Mitt syfte är att utifrån en litteraturstudie undersöka vad den undermedvetna dimensionen av socialarbetarens kunskapsbas består av.

Frågeställning

Kunskapens undermedvetna dimension har jag valt att avgränsa till begreppet tyst kunskap, vilket jag beskriver nedan. Jag har därför fokuserat mina frågeställningar kring detta begrepp:

- Vad innebär den tysta kunskap?
- Hur skall man förhålla sig till tyst kunskap?
- Är tyst kunskap en tillförlitlig källa?
- Är tyst kunskap en nödvändig del av det sociala arbetet?

Avgränsning

För att avgränsa min studie kring kunskapens undermedvetna dimension har jag valt att fokusera på det som kallas tyst kunskap. Vetenskapsteoretikern Hildur Kalman redogör för olika sorters kunskap där forskning kring människans kunskapsvärld hamnar under filosofin. Det är under den filosofiska kunskapsteorin, epistemologin som den tysta kunskapen finns (Kalman, H. 1999, s.2).

Kunskapsepistemologin handlar om de villkor genom vilka vi tillägnar oss kunskap och föreställningar om verkligheten, ”läran om kunskap”. Kärnan i detta perspektiv kan beskrivas som relationen mellan den kunskapssökande forskaren och dennes föreställning om sitt forskningsobjekt. Sanningsbegreppet är ett centralt tema inom epistemologin, då den diskuterar huruvida det är möjligt att nå fram till en objektiv kunskap eller ej (Danermark, B. 2006, s.35).

Kalman (2006) skriver att filosofen och vetenskapsmannen Michael Polanyi är central i diskussionen kring den tysta kunskapen (Kalman, H. 1999, s.34). Polanyi själv beskriver hur hans forskning är nära knuten till synen på kunskap som en harmonisk sammansättning av tanke och existens. Polanyis grundantagande är ”we know more than we can tell” (Polanyi, M. 1966, s.4).

Polanyi introducerade tanken kring att det finns en tyst och undermedveten dimension i all kunskap och allt kunnande. Denna tysta dimension kan beskrivas som en kunskap som sker på olika nivåer, där kunskapen erhålls genom uppmärksamhet och en medvetenhet för olika detaljer runt omkring oss. Kunskapen består av två steg, dels det vi uppmärksammar från och dels på det vi uppmärksammar till. Kalman förklarar det följande; ”när du läser den här texten, så gör du det genom att uppmärksamma *från* enskilda bokstäver

till de ord de bildar, eller från enskilda ord och meningar till den mening texten bildar” (Blom, Morén & Nygren 2006, s.58). Polanyi menar att den tysta kunskapen är det vi uppmärksammar från, han beskriver hur denna uppmärksamhet är grunden som leder fram till den helhet vi uppmärksammar till. Han anser vidare att allt vi lär oss och går igenom i livet blir en inneboende del av oss själva och bildar en grund i det vi uppmärksammar från, för att tolka och bemästra det vi möter (a.a.).

För att återkoppla till mitt syfte så kommer jag att använda mig av Polanyis definition av den tysta kunskapen och undersöka hur den påverkar den enskilda socialsekreteraren i sitt arbete. Då handlingsutrymmet både kräver och möjliggör ett ställningsstagande utifrån den egna upplevelsevärlden, anser jag denna undersökning vara relevant.

Schierenbeck (2003) skriver att tjänstemän inom den offentliga förvaltningen alla är bärare av tidigare erfarenheter och att oavsett om dessa erfarenheter erfarits inom arbetet eller utanför, så kommer de påverka denne i sin myndighetsutövning, i varierande utsträckning (Schierenbeck, I. 2003, s.26).

METOD

Val av metod

Som jag tidigare skrev började ämnet för min uppsats formas under min praktiktermin. Jag uppmärksammade tidigt den frihet handlingsutrymmet skapade och började fundera över hur detta påverkar miljön, legitimiteten och den enskilde socialarbetaren. Det tog dock tid innan jag lyckades avgränsa mitt syfte. Jag började tidigt leta litteratur om förändringsarbete, samtalsprocesser med mera. Men hamnade tillslut i frågan om hur man kan använda sig själv som redskap i det sociala arbetet och mötet med människor. Eftersom jag redan uppmärksammat och observerat ett fenomen, var jag nu nyfiken på att läsa och sätta mig in i den forskning som tidigare gjorts om liknade ämnen, därav valet att göra en litteraturstudie.

Andra möjliga metodval var dels observationer ute på fältet och dels intervjuer vilken är den vanligaste formen inom samhällsvetenskaplig forskning. Danermark (2006) skriver vidare att metodologiska val avgörs av hur vi tror att verkligheten fungerar. Hur vi ser på verkligheten avgörs till stor del av vår slutledningsfråga. Han nämner olika former för slutledning, bland annat abduktion, som jag anser haft betydelse för denna uppsats. Abduktion beskrivs som ett mindre formaliserat arbetssätt, Danermark (2006) förklarar hur den innebär

att man utgår ifrån enskilda observationer och sedan drar slutsatser om mer generella sammanhang ur dessa observationer (Danermark, B. 2006, s.41). Genom att utgå från en beskrivning, utvecklar man den till en fördjupad föreställning som i sin tur leder till en djupare insikt. Detta förlopp kallar han rekontextualisering, som sker i pendlingen mellan teoretisk förståelse och konkreta empiriska iakttagelser (Danermark, B. 2006, s.42).

Då jag redan uppmärksammat ett fenomen i det praktiska arbetet, ville jag undersöka hur ett sådant ostrukturerat och abstrakt fenomen som den tysta kunskapen kunde rättfärdigas och legitimeras utifrån ett vetenskapligt perspektiv. Jag ville undersöka vad forskning kring området kom fram till att den innebar, hur man skall förhålla sig till den och om den är en tillförlitlig och kanske till och med en nödvändig del i det sociala arbetet.

Beskrivning av metod

Jag har alltså valt att uppsatsen skall bygga på en kvalitativ dataanalys. Mina data är i textform och består av avhandlingar och vetenskapliga artiklar. Johannessen och Tufte (2003) skriver att forskning som bygger på kvalitativ data, innebär att man arbetar med ”mjuk” data. De beskriver det som data i kortare eller längre form, som bearbetas, tolkas och analyseras. De skriver vidare att kvalitativa ansatser är flexibla då forskaren tillåts tolka informationen och forma och ändra hypoteser och teorier under arbetets gång (Johannessen & Tufte. 2003, s.69,72).

Författarna skriver att dokument analyseras i likhet med observationer och intervjuer, där forskaren ser på meningsinnehållet och uppbyggnaden. De beskriver vidare hur ett vanligt problem vid textanalyser är att forskaren har svårt att avgränsa sig då känslan att allt är lika viktigt ofta infinner sig. En systematisering av texterna är första steget för att sedan kunna utveckla egna tolkningar och perspektiv på informationen. Denna form av analysstrategi har utvecklats inom den så kallade grounded theory. Grounded theory bygger framför allt på abduktiva inslag, där en upptäckt leder till en teori som sedan kan förklara upptäckten (Johannessen & Tufte. 2003, s.105-106).

Johannessen och Tufte skriver vidare att kvalitativa dataanalyser kan utgå ifrån en rad olika tekniker. Teknikerna kombineras oftast, men den mest framträdande fokuserar på analys av meningsinnehållet. En analys av meningsinnehållet innebär att man systematiserar datamaterialet och kategoriserar framträdande teman för att få en överblick av innehållet. De skriver att översikten är en väsentlig del av arbetet, då man där identifierar olika mönster och

samband. Analysen kan delas in i fyra huvudfaser, helhetsintryck, kodning, kondensering och sammanfattning.

Målet i första fasen, är att bli bekant med texten, identifiera centrala teman och sammanfatta textens meningsinnehåll. Forskaren tolkar dessa teman och kopplar dem till forskningsfrågan (Johannessen & Tufte. 2003, s.109-110). I andra fasen kodning, går forskaren djupare in i texten och systematiserar den information som berör de huvudteman denne har identifierat. Informationen markeras för att tydliggöra vilket tema den tillhör och därmed lättare analyseras. Kodningen gör materialet lätt överskådligt och slår samman de olika textavsnitten. Johannessen och Tufte beskriver kodningen vara en tidskrävande process, då forskaren under arbetets gång kan behöva börja om då de koder denne fokuserat på kan upptäckas inte vara tillräckligt exakta. Kodningen är dock en förutsättning för att kunna identifiera meningsinnehållet och sedan kunna tolka det (Johannessen & Tufte. 2003, s.111-112).

Den tredje fasen kondensering utgår ifrån kodningen och innebär att forskaren lyfter ut de koder denna identifierat och avgränsar därmed textens omfattning. Här börjar de olika koderna kopplas samman och kategoriseras på en abstrakt nivå med övergripande begrepp.

Den sista fasen, sammanfattning innebär att forskaren sammanfattar och rekontextualiserar materialet så att det bildas en ny utgångspunkt utifrån de olika koderna. Det är här det huvudsakliga analysarbetet sker, då forskarens intryck och sammanfattade beskrivning måste ligga i linje med den ursprungliga texten. Johannessen och Tufte är noga med att påpeka att detta inte är det enda tillvägagångssättet för kvalitativ dataanalys, men dock ett säkert sätt att systematisera materialet och analysen (Johannessen & Tufte. 2003, s.114-115).

Tommy Lundström (2008) skriver att textorienterad forskning i socialt arbete främst intresserar sig för socialarbetaren och det sociala arbetet. Han tar även upp Lars-Christer Hydéns tankar om att denna forskning kan länkas samman med klassiska sociologiska frågor. Han anser att akter och andra texter är ett utmärkt källmaterial men betonar samtidigt vikten av att analysera dokumenten utifrån det organisatoriska sammanhang de uppkommit i. Dokument inom samma sammanhang kan se mycket olika ut och författarna kan beskriva problemen mycket olika (Lundström, T. 2008, s.126,130).

Tim May skriver till skillnad från Lundström att dokumentforskning är en av de minst använda forskningsmetoderna inom samhällsvetenskapen. Han skriver att denna forskning utgörs av bestämda tolkningar av sociala händelser, vilket jag dock anser kan vara

användbart för mig då jag har valt ett ämne som lätt kan flyta ut och bli abstrakt. (May, T. 2001, s.212).

Detta gör dock att det finns en risk för mitt arbete att övervägande fokusera på det Asperts (2007) kallar andra ordningens konstruktioner. Det innebär att den teoretiska aspekten får en övervägande plats i uppsatsen. Asperts menar att en övervägande teoretisk betoning kan leda till att endast idealet framställs och därmed inte kan återfinnas i sin helhet i verkligheten (Aspers, P. 2007, s.43).

May skriver att det därför är viktigt att beakta aspekter som relevans, omfattning och samband. Det är viktigt att se till när dokumenten färdigställdes, i vilken kontext och även vara medveten om möjliga förändringar sedan dess. (May, T. 2001, s.214) De dokumenttyper jag kommer fokusera på är primära, sekundära och tertiära dokument. Dokumenten kommer givetvis vara offentliga och avsiktligt nerskrivna i forskningssyfte (May, T. 2001, s.218)

Tillvägagångssätt, bearbetning och granskning

Jag började med att söka i gamla uppsatser, för att avgränsa mitt ämne. Jag sökte dels på Lunds Universitets hemsida och dels på www.uppsatser.se. De uppsatser jag hittade som handlade som liknande ämnen, var främst knutna till lärarutbildningen eller annan utbildning av pedagogisk karaktär. Kanske är det så som Asperts skriver att vissa frågor och ämnen inte är typiska för vår vetenskapliga tradition. Han menar då att detta är ett bevis för svårigheten med en kunskapsackumulation inom samhällsvetenskapen (Aspers, P. 2007, s.67). Detta gjorde mig dock ännu mer motiverad att undersöka den tysta kunskapen och intuitionens betydelse i det sociala arbetet. När jag väl hade bestämt mig för det, började jag söka avhandlingar och vetenskapliga artiklar, för att försäkra mig om att det var möjligt att hitta relevant litteratur.

De databaser jag använde mig av var, LIBRIS- den nationella bibliotekskatalogen, CSA- social service abstract och DIVA- digitala vetenskapliga arkivet. Jag använde mig av sökord som: Socialt arbete, tyst kunskap, intuition, kompetens, metod, erfarenhet. I de engelska katalogerna sökte jag på: social work, competence, intuition, knowledge.

För att försäkra mig om att litteraturen höll en hög vetenskaplig nivå och för att vara vaksam på aspekter såsom autenticitet, trovärdighet, representativitet och mening, valde jag att endast söka efter vetenskapliga artiklar som blivit peer-reviewed och doktors avhandlingar. Jag avgränsade sök området ytterligare till litteratur publicerad på 2000-talet

och slutet av 90-talet, för att minska tidspannet och utbudet ytterligare och samtidigt öka relevansen.

Jag hittade till slut sammanlagt ett tjugotal avhandlingar och artiklar. Jag granskade litteraturen genom att gå igenom abstrakt och sammanfattning, skumläste även delar för att definiera begrepp och termer som användes. Efter första sällningen hade jag sju avhandlingar och fyra artiklar kvar. Därefter genomfördes en närmare granskning där fokus låg på att hitta litteratur som kunde kopplas till mitt syfte och mina frågeställningar. De artiklar som sedan valdes ut lästes ytterligare en gång för att sedan sammanfattas, översättas och knyts ihop. Det slutgiltiga resultatet bygger på fem avhandlingar, tre på svenska och två på engelska, samt tre engelska artiklar. Utöver detta använder jag mig av Michael Polanyis studie *The Tacit Dimension*. Detta är en studie baserad på Polanyis föreläsningar om den tysta kunskapen vid Yale University 1962 och den utgör kärnan i min uppsats.

Begreppsdefinition

Nedan kommer jag att redogöra för några begrepp som är centrala i uppsatsen. Begreppen utgör grunden i Polanyis forskning kring den undermedvetna kunskapen, vilken är kärnan i min uppsats. Begreppen kommer användas för att förklara den tysta kunskapens olika dimensioner och förflyttningen mellan dessa.

Proximalt: Polanyi använder sig av två anatomiska termer för läge för att beskriva olika dimensioner av den tysta kunskapen. När han använder begreppet proximalt menar han den kunskap som finns nära kärnan, människans mittpunkt.

Distal: När Polanyi använder begreppet distal, menar han i motsats till proximalt, det som finns längre ifrån mitten, alltså kunskap en bit ifrån människans mittpunkt.

Fenomenologi: Detta är en teori och metod inom filosofin, som studerar läran om fenomen och väsen, vilken Polanyis forskning bygger på. Särskilt fokus lägges på relationen mellan varelsbildning och objekten för varelsbildningen. Denna teori utgår ifrån att kunskap fås genom erfarenheter.

Funktionella aspekter: Polanyi beskriver även den tysta dimensionens funktionella aspekter. Han förklarar då de praktiska stegen mellan kunskapens olika dimensioner.

Intuition: Jag kommer att i uppsatsen även diskutera intuitionens betydelse och inverkan på det sociala arbetet. Då intuitionen och den tysta kunskapen har snarlika beskrivningar, vill jag här förtydliga det förhållningssätt jag valt att anta. Intuitionen i likhet med perceptionen, iakttagelseförmågan och reflektionen ses som utgångspunkter för att ta in och

tillägna sig den tysta kunskapen. Intuition definieras som en snabb förståelse, eller en instinktiv tolkning av händelser, en omedveten informationsbearbetning (Ringel, S. 2004, s.19).

Bakgrund

Då min uppsats utgår ifrån Michael Polanyis forskning kring tyst kunskap, känner jag en nödvändighet av att beskriva hans bakgrund och liv. Då den tysta kunskapen är subjektiv och bygger på personliga erfarenheter och upplevelser, anser jag det intressant att skildra bakgrunden och uppväxten till vetenskapsmannen som myntade detta begrepp och vidgade tanken kring kunskapens dimensioner.

Michael Polanyi som vetenskapsman och filosof

Michael Polanyi föddes i Budapest, den 11 mars 1891. Hans fars namn var Mihály Pollacsek och det sägs att familjen härstammade från Enoks Pollacsek som var den rikaste mannen i Slovakien under mitten av 1800-talet. Mihály och hans fru var en av de första judiska familjerna i Ungern som fick en framträdande roll och hade stort inflytande i sin stad (Scott & Moleski. 2005, s.3). Mihály ändrade familjens efternamn till Polanyi, 1904, p.g.a. den stigande nationalismen och det sociala trycket (Scott & Moleski. 2005, s.5).

Michael blev tidigt intresserad av poesi och kunde redan vid 6 års ålder tillägna sig poesi och litteratur på ett flertal språk. Han läste HG Wells romaner som publicerades omkring 1900 – 1902 och det sägs att han fastnade vid tanken om att vetenskapen kan lösa alla problem och lindra allt elände. Polanyis senare arbete inom ekonomi och socialanalys förefaller delvis ha inspirerats av förhoppningen att vetenskapliga metoder kan bidra till att klargöra sociala mekanismer (Scott & Moleski. 2005, s.11).

Polanyis gymnasieutbildningen finansierades genom ett stipendium för fattiga judiska pojkar (Scott & Moleski. 2005, s.15). Skolan hade en speciell pedagogisk modell som förespråkade inläring genom övning och resonemang, snarare än genom utantill inläring. De ämnen Polanyi studerade var bland andra, latin, tyska, religion, etik, filosofi, naturhistoria m.m. Skoltiden inspirerade hans intresse för litteratur, filosofi, naturvetenskap och sociologi. Fysik och konsthistoria var hans favoritämnen och han valde även själv att läsa latinsk poesi (Scott & Moleski. 2005, s.16). Polanyi tog sin examen 1908, som främsta student i sin klass. Hans huvudämnen var fysik, matematik, ungerska och latin. Samma år började han studera i

Budapest på läkarutbildningen. Under denna period bildade Polanyis äldre bror Karl Polanyi och ett antal andra studenter en förening ”Galilei Kör”, ett försvar för spridningen av objektiv kunskap” (Scott & Moleski. 2005, s.21). Föreningen hade upprättas av en filosofi professor och grundtanken var att vetenskaplig forskning och spekulatation aldrig får ge vika för religiösa, politiska och sociala överväganden.

Polanyi hade under en period en aktiv roll i föreningen, men tog senare avstånd, då han ogillade föreningens tendenser till att använda vetenskaplig (social vetenskaplig) forskning som ett vapen i kampen för social och politisk reform (Scott & Moleski. 2005, s.22). Föreningens grundtankar utgick ifrån ett marxistiskt perspektiv, medan Polanyi antog ett liberalt förhållningssätt och menade på att rationalismen tenderar att tas till en irrationell extrem.

Polanyi gick senare vidare till att studera medicin, han blev tidigt uppmärksam och fick stipendium och möjlighet att arbeta under flera erkända forskare (Scott & Moleski. 2005, s.23). Han arbetade en period som läkare inom armén, men fortsatte hela tiden med sin forskning inom elektrokemi, fysikalisk kemi och termodynamik. Genom sin forskning inom termodynamiken, blev han så pass framgångsrik att Albert Einstein gav honom sitt erkännande som vetenskapsman (Scott & Moleski. 2005, s.25).

Polanyi tog sin doktorsexamen i april 1913 och fortsatte med sina studier de kommande två decennierna (Scott & Moleski. 2005, s.30-33). Polanyis intresse för filosofiska resonemang väcktes på nytt under kriget. Under krigets frammarsch ansåg Polanyi det vara hans främsta plikt att undersöka genom vilken filosofi ett fritt samhälle fungerar, målet var att forma ett intellektuellt försvar av frihet. Hans sociala och filosofiska frågor ledde honom mer och mer bort från sin kemiska forskning. Han var noggrann med att utveckla sin nya forskning inom socialfilosofin steg för steg och startade med en uppsats om förfining i fysik och religion. Polanyi kritiserade kollektivismen och försökte spåra de principer för hur individuella fria människor bildar en koalition mot kollektivismen. Uppsatsens slutkläm var att vetenskap främst är en modell för liberalism (Scott & Moleski. 2005, s.176-177). I slutet av 1930 talet börjar Polanyi komma in på det som utgör grunden för hans analys av den undermedvetna dimensionen av kunskap. Han diskuterar kring hur forskare väljer ut och löser sina forskningsfrågor och skriver följande;

“Intuitive decisions are always undemocratic, in the sense of not being fully justified by objective reason and ultimately depending on personal judgement. ... The most precious element of scientific planning is the inspired guess; the most

valuable feature of scientific results [is] their solid reliability” (Scott & Moleski. 2005, s.178).

Detta var början på den del av sin forskning som Polanyi själv ansåg vara viktigast. Mot slutet av sin karriär blev han tilldelad hedersdoktorstiteln vid universitet i Cambridge, och sa då i sitt tacktal att hans arbete inom filosofin var något han ansåg vara mycket viktigare än det han gjort inom naturvetenskapen. Samtidigt poängterar han att det var genom sitt naturvetenskapliga arbete som han fick nycklar till sin filosofiska forskning (Scott & Moleski. 2005, s.277).

RESULTAT

Presentation av litteratur och författare

Jag kommer nu kortfattat presentera den litteratur och de forskare jag har använt mig av i min studie. Genom denna presentation vill jag visa den tvärvetenskapliga utgångspunkt den tysta kunskapen har då litteraturen utgår ifrån filosofiska, sociologiska och psykologiska discipliner. Samtidigt vill jag visa på litteraturens höga vetenskapliga nivå och dess relevans för mitt syfte.

- 1) *The Tacit dimension* (1966) av filosofen och vetenskapsmannen Michael Polanyi (1891- 1976). Denna bok är kärnan i min uppsats och bygger på Polanyis föreläsningar från Yale University 1962. I boken diskuterar han den undermedvetna kunskapens grund och dess olika dimensioner.
- 2) *Moral Cognition: Individual differences, intuition and reasoning in moral judgement* (2002). Doktors avhandling av moralpsykologen Fredrik Björklund, Lunds Universitet. Avhandlingen undersöker de psykologiska processernas betydelse vid moraliska bedömningar utifrån tre studier. Studiernas utgångspunkt är att individuella och implicita aspekter måste tas i beaktning för att få ett fullständigt perspektiv av de kognitiva processerna. Avhandlingens slutsats är att implicita processerna och det medvetna resonerade tillsammans utgör en lämplig utgångspunkt för moraliska bedömningar.

- 3) *At the end of the frame: Beyond science and art in social work* (1998) av professorn i socialt arbete Emile E. Brawley-Martinez och doktorn i filosofi Paz Mendez-Bonito Zorita. Den här artikeln bygger på tanken att det sociala arbetet alltid legat vid utkanten av traditionell vetenskap, p.g.a. arbetets art. Det sociala arbetet beskrivs som en sfär där vetenskap, konst, rationalitet och intuition, systematisk och osystematisk kunskap möts.
- 4) *The Structure of knowing. Existential trust as an epistemological category* (1999). Doktors avhandling av vetenskapsteoretikern Hildur Kalman, Umeå Universitet. Avhandlingen utgår ifrån en epistemologisk kunskapssyn där ett pragmatiskt förhållningssätt antas. Kärnan i avhandlingen är att undersöka vad som präglar vetandets natur. Praktik, intelligens och känslomässiga aspekter sammanflätas och påverkar en individs kunskap. I avhandlingen analyseras hur förtroende och tillit till vetandet påverkar människan och begrepp som praktisk vetenskap och praktisk klokhet diskuteras.
- 5) *Mellan kunskap och handling. Socialsekreterarens kunskapsanvändning i utredningsarbetet* (2006). Doktors avhandling av forskaren inom socialt arbete Lars Nordlander, Umeå Universitet. Detta är en avhandling som bygger på en studie av socialsekreterares kunskapsanvändning vid beslutsfattande. Studien utgår från tre socialförvaltningar i Västerbotten och undersöker vilka motiv som ligger till grund för de beslut som tas. Avhandlingen berör frågor som vilken kunskap använder sig socialsekreteraren av, hur beskrivs den och varför väljs just den kunskapen?
- 6) *The Reflective self: A path to a creativity and intuitive knowledge in social work practice and education* (2009) av professorn i socialt arbete Shoshana Ringel. Artikeln utgår ifrån ett social konstruktivistiskt förhållningssätt och berör begreppen självreflektion, kreativitet och intuition. I artikeln lyfts dessa fram som värdefulla komponenter i det sociala arbetet. Den diskuterar dessa komponenters position i socionom utbildningen och hur de påverkar studenten i sitt lärande och sin utveckling. Artikeln bygger på en kvalitativ analys av socionom studenters slutarbeten, där tre huvudteman tas upp, lärande från kunden, användning av intuition och hjälplöshet och allmakt.

- 7) *The social worker's style* (2004) av doktorn i socialt arbete Max Siporin. Artikeln diskuterar betydelsen av den enskilda socialarbetarens personliga stil. Stilen anses här vara avgörande för den terapeutiska effektiviteten och beskrivs vara ett sätt att uttrycka individens kreativa konstnärskap. Stilen beskrivs bestå av personliga och professionella element, som möjliggör för socialarbetaren vara sig själv i mötet med en klient. Därmed beskrivs stilen öppna upp för en känsligare lyhörddhet för socialarbetarens konstnärliga roll och därmed lättare fullgöra sin uppgift att hjälpa klienten.
- 8) *Tankefigurer i socialt arbete* (1997). Doktors avhandling av sociologen Immanuel Steen, Lunds Universitet. Här diskuteras den struktur det sociala arbetet bedrivs inom och bland annat tas handlingsutrymmet upp. Det beskrivs hur det sociala arbetet har prioriterat teoretisering och rationell vetenskaplighet. Men även hur det sociala arbetets kärna kräver ett personligt engagemang. Vidare diskuteras socialarbetarens kontextbundna inlärningsprocess och olika nivåer och former av kunskap och kunnande berörs.

Fortsatt framställning

Nu ska jag redogöra för de aspekter av den tysta kunskapen som tas upp i den litteratur jag har valt. För att förtydliga strukturen i mitt resultat kapitel och återkoppla till mitt syfte och mina frågeställningar har jag delat upp texten i fyra huvudrubriker med respektive under rubriker.

Tyst kunskap inom akademisering och utbildning.....	s.21
Vetenskap kontra konstnärskap.....	s.21
Praktisk kunskapsanvändning.....	s. 23
Tacit knowing.....	s. 27
Den tysta kunskapens undermedvetna dimension.....	s. 29
Den inre processens betydelse i tolkningen av omvärlden.....	s. 31
Den tysta kunskapens estetiska dimension.....	s. 32
Den tysta kunskapens behov av erkännande.....	s. 34
En personligare yrkesutövning.....	s. 36
Den tysta kunskapens moraliska dimension.....	s. 38
Avslutande sammanfattning.....	s. 41
Vad innebär tyst kunskap?.....	s. 41
Är den en nödvändig del av det sociala arbetet?.....	s. 42
Är den en tillförlitlig källa?.....	s. 43
Hur skall man förhålla sig till den?.....	s. 43
Slutdiskussion.....	s.43

Tyst kunskap inom akademisering och utbildning

Jag vill inleda mitt teoretiska kapitel med att ta upp olika förhållningssätt till den tysta kunskapen och den subjektiva sfär den hittas inom, samt hur denna påverkar det sociala arbetet, dess utbildning, akademisering och yrkespraktik. I följande kapitel diskuteras tillförligheten och nödvändigheten av att använda sig av relativ kunskap inom det sociala arbetet.

Vetenskap kontra subjektivt konstnärskap

I sociologen Immanuel Steens (1997) avhandling *Tankefigurer i socialt arbete: operationalisering och reflektion* beskriver han filosofi professorn Bengt Molanders tankar kring hur det sociala arbetet i Sverige har en tydlig fokusering på vetenskaplighet. Han menar att detta bygger på en kunskapsideologi som anser att praktiken endast är en informationskälla för teoribyggnad och ett område för tillämpning (Steen, I. 1997, s.192). Forskaren i socialt arbete Lars Nordlander (2006) utvecklar det här och menar att detta förhållningssätt är det mest utbredda i västvärlden. Som exempel tar han upp Socialstyrelsens program för nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten. Programmet visar på en tydlig hierarkisk uppdelning mellan vetenskap och praktik, där den teoretiska vetenskapsproducerade kunskapen ses som en grundförutsättning. Den vetenskapliga kunskapen betraktas med andra ord som den högsta formen av kunskap (Nordlander, L. 2006, s.72).

Emilia. E Martinez-Brawley, professor i socialt arbete och Paz Mendez-Bonito Zorita, doktor i filosofi (1998) har till skillnad ifrån Socialstyrelsens program, i sin artikel antagit ett perspektiv som placerar det sociala arbetets praktiska arbete och yrkesutbildning vid utkanten av traditionell vetenskap. De menar att detta sker på grund av arbetets art, vilken de beskriver som en blandning av konst, vetenskap, rationalitet och intuition. De menar att det sociala arbetet är en sfär där systematisk och osystematisk kunskap möts. Arbetet beskrivs här som en positiv samordning av olika paradigmen och har enligt dem alltid legat lite vid sidan om ramen för annan social forskning, vilket tidigare dock inte har velat erkännas av forskare. De utvecklar resonemanget vidare genom att hävda att många socialarbetare har en tydlig anti-intellektuell hållning, vilket brukar försvaras med att de har ett ”ad-hoc teoretiserande”. Detta innebär att socialarbetaren anpassar sig efter klientens och organisationens särskilda ändamål och de specifika uppdrag de har framför sig (Brawley & Zorita.1998, s.197).

Men de skriver vidare att den vetenskapliga prioriteringen har tagit överhanden under de senaste åren, vilket de ser som en konsekvens av att sociomyrket sökt respekt

gentemot andra akademiserade yrken. Då det sociala arbetet är en relativt ny yrkesutbildning, har vikten av att formalisera och återkoppla arbetet till vetenskapen varit central, vilket redan poängterades på 1800-talet av Mary Richmond, en av frontfigurerna av den vetenskapliga filantropologin. Yrket växte fram under en tidsepok när teknisk rationalitet, orsaksförklaringar och kunskapsbyggande var legitimerande. (Brawley & Zorita.1998, s.198)

Ytterligare en orsak de tar upp till den tekniska dominansen inom yrket, är de strukturella förhållanden det sociala arbetets bedrivs inom. De menar att de institutionella ramarna vidmakthåller teknikens auktoritet. Författarna konstaterar även att de kreativa och konstnärliga dimensionerna har fått stå utanför yrkets omfattning och har betraktats inte bara med misstänksamhet utan även med rent förakt (Brawley & Zorita. 1998, s.199).

I artikeln förs det även fram kritik mot den objektiva vetenskapen då den anses vara för enkel och pryddlig för att kunna appliceras på verkligheten. De beskriver metoder och teoribildningar vara förlamande i en så pass mångfacetterad profession som det sociala arbetet. De understyrker detta med sociologen Baumans beskrivning av livsvärlden, *habitant* som han kallar det, och menar att den är för oförutsägbar för att kunna kontrolleras av matematiskt statistiska system. Brawley och Zorita (1998) menar att illusionen av att nå objektivitet genom elektroniska statistiska verktyg kan gå överstyr (Brawley & Zorita 1998, s.202). För att understryka detta använder de sig av ett citat från Florian Withold Znaniecki, sociolog och filosof verksam under mitten av 1900-talet;

”A condition can be foreseen—indeed it has been reached—when anybody who as learned by heart the various technical rules and formulae of statistics, with no other education whatsoever and no more intelligence than a moron, will be able to draw from a given material all the conclusions which statistical problematization makes possible. . . . The role of creative thinking in science, according to this conception, will be reduced to the function of formulating hypotheses which are to be tested by technical means. But we have seen that the only hypotheses statisticians have ever formulated, and ever can formulate, in view of the unavoidable limitations of their method, are no more than superficial generalizations of common-sense practical reflection” (Znaniecki, 1968, p. 234 se Brawley & Zorita 1998, s.202).

Här betonas alltså behovet av en djupare förståelse och kunskap, som inte anses kunna tillgängas endast genom tekniska metoder. Författarna utvecklar detta vidare då de skriver att många forskare inom socialt arbete har uppmärksammat dess komplexitet, men då kommit till

slutsatsen att det saknas vetenskaplig grund. De har ansett att för en ökad förståelse för de ”mjuka” händelser inom yrket, behöver detta stabiliseras och struktureras genom vetenskapen. Vad Brawley och Zorita menar är att dessa forskare förbiser de unika erfarenheter i det mänskliga mötet. Varje möte mellan klient och socialarbetare är unikt och kräver därför ett nytt utbyte. De är dock noggranna med att betona att deras synsätt inte förnekar vikten av kunskapsbygganden i olika nivåer, men betonar den spontana, intuitiva repertoaren av tyst kunskap i praktiken (Brawley & Zorita. 1998, s.204).

Brawley och Zorita (1998) anser att post-modernismen lett till ett öppnare tankesätt, där idén om det sociala arbetet som både vetenskap och konstnärskap tillåtit växa fram. De skriver att den konstnärliga dimensionen alltid funnits inom det sociala arbetet, men haft en mer eller mindre framträdande plats (Brawley & Zorita.1998, s.198). Även Nordlander (2006) ser denna utveckling och menar att vetenskapens hierarkiska ställning började luckras upp i och med att fler yrkesverksamheter akademiserades. Som exempel tar han tar upp sjuksköterskeutbildning, pedagogisk utbildning och socionomutbildning. Han anser att i och med detta prioriterades den erfarenhetsbaserade kunskapen inom det sociala arbetet (Nordlander, L. 2006, s.73). Brawley och Zorita (1998) menar på liknade sätt att i och med en fokusering på erfarenhet, betonas människans komplexitet och rikedom, speciellt i en värld där etnicitet, kön och geografiska variationer ständigt förändras. Men sökandet efter förståelse för människans erfarenheter är dock inte enkel att begreppsliggöra och teoretisera. Författarna anser ändå att avsaknaden av dessa aspekter inom vetenskapen är märklig då det finns ett tydligt behov av att bredda yrkets sätt att veta och göra (Brawley & Zorita. 1998, s.200).

Praktisk kunskapsanvändning

I sin avhandling utgår Immanuel Steen (1997) från ett fenomenologiskt perspektiv där han beskriver människan som handlande i en kontext. Han beskriver hur denna kontext utgör grunden för hur människan tolkar sitt handlande. Avhandlingen är en förståelse- och handlingsorientering av de kontextskapande strukturer socialarbetare verkar sig i. Steen undersöker människan som handlande i kontext och tolkande sitt handlande i och ur denna kontext (Steen, I. 1997, s.28). Här diskuterar Steen det sociala arbetes kärna och han refererar till organisationsforskarna Håkan Larsson och Stefan Morén, som beskriver hur kärnan rör sig om att hjälpa och vägleda en människa till förändring (Steen, I. 1997, s.80). Larsson och Moren beskriver även hur olika arbetsuppgifter inom det sociala arbetet ställer olika krav på socialarbetaren och att dessa krav i vissa fall är motsägelsefulla. I och med komplexiteten i

arbetet, föränderliga miljöer och strategier individanpassade utifrån klientens behov, menar de vidare att detta leder till att socialarbetaren ständigt måste lära sig arbetet på nytt. De beskriver detta som en kunskaps- och lärande fråga, som leder till att arbetsprocessen består av en konstant personlig utveckling och mognad (Steen, I. 1997, s.81).

En del av empirin i avhandlingen bygger på en intervju med en socialchef, där det enligt Steen framgår att det sociala arbetet innehåller en samverkan mellan en inre- och yttre process. Den inre processen beskrivs som en personlig utveckling i form av en mänsklig mognad. Medan den yttre processen är en organisatorisk fråga om resurser och handlingsutrymme (Steen, I. 1997, s.194). Han beskriver hur den mänskliga läroprocessen historiskt sett har ansetts bero på olika oberoende processer som inkluderar hela individen (Steen, I.1997, s.197). Steen tar även upp bröderna Stuart och Hubert Dreyfus modell från 1980-talet. Hubert är filosofi professor och Stuart är professor i industriell teknik, de har tillsammans utvecklat en modell som beskriver människans kontextbundna läroprocess, vilken de delar upp den i 5 grundläggande nivåer. Varje steg innebär en ökad förmåga och en djupare kunskaps integrering i människan (Steen, I. 1997. s.199). Det finns inte utrymme att fördjupa sig i den här, men jag vill ändå belysa tanken om att en ökad erfarenhet leder till en ökad förmåga, som avgörs av hur integrerad kunskapen är. I den nästa sista fasen som de kallar ”en kunnig utövare” beskrivs hur handling och beslut tas intuitivt, då utövaren har en djup förståelse för vilka element som skall prioriteras. Ny erfarenhet läggs på den tidigare och bildar en ny utgångspunkt för socialarbetaren (Steen, I. 1997, s.201). Även det sista steget som kallas ”sann mänsklig expertis” beskrivs som en intuitiv, holistisk och samordnad handling som påverkar utövaren undermedvetet och omedelbart (Steen, I. 1997, s.202 – 203).

Detta kan återkopplas till Polanyis tankar om att kunskapen blir inneboende i människan, påverkar och förändrar hennes tolkning av omvärlden och leder henne till ett nytt perspektiv. Genom att förlita sig på en teori, eller i detta fall att en erfarenhet som integrerats, blir den en utgångspunkt för vår förståelse. Vi utgår ifrån den, till situationen och kontexten vi befinner oss i och använder oss av den för att förklara vår omvärld. (Polanyi, M. 1966. s.17).

Nordlander (2006) skriver att i all yrkespraktik och även inom det sociala arbetet, finns det ett komplext förhållningssätt till den kunskap man använder sig av. Diskussioner kring kunskap och dess olika former, är något som pågått i alla tider och kan härledas ända tillbaka till Aristoteles. Den historiska utvecklingen av hur diskussionen och synen på kunskap har förändrats är inte något jag har utrymme att gå in på här, men jag upplever det viktigt att påtala att debatten är komplex, föränderlig och en enhetlig definition inte är att förvänta sig (Nordlander, L. 2006, s.68). Nordlander skriver att den kunskapssyn vi

har, är avgörande för hur vi ser på kunskapsanvändning och han beskriver den tysta kunskapen vara ett perspektiv jämsides med vetenskaplig kunskap (Nordlander, L. 2006, s.71,73).

Syftet med Nordlanders avhandling *Mellan kunskap och handling* är just att studera socialsekreterarens kunskapsanvändning i sitt utredningsarbete. Empirin bygger på intervjuer av 16 socialsekreterare som arbetar som utredare i 21 ärenden vid tre individ- och familjeomsorgsenheter i Västerbotten (Nordlander, L. 2006, s.11). Nordlander skriver att när han bad socialsekreterarna beskriva den grund de utgår ifrån när de tar sina beslut, svarade de flesta att det inte är lätt att förklara. Bengt Molander delar upp den språkliga dimensionen av kunskap i dels teoretisk begreppsliggjord kunskap, som är uttalad och dels i praktisk kunskap, outtalade kunskap som synliggörs genom handlingar. Huruvida den tysta kunskapen i själva verket är tyst och inte går att verbalisera råder det stridande tankar om. Däremot råder det konsensus kring att kärnan i den praktiska färdigheten är komplex och svår att beskriva (Nordlander, L. 2006, s.74).

Professorn i socialt arbete Soshana Ringel (2004) beskriver även hon komplexiteten i kunskapsanvändningen i det sociala arbetet. Hon anser att det är för stor fokusering inom utbildningen på utveckling av mätbara mål, forskning och metodresultat. Hon menar att spontanitet, intuition, kreativitet och flexibilitet, negligeras och bedöms vara irrelevanta. Hon förklarar hur motsägelsefullt detta är då mycket forskning visar på hur grundläggande dessa delar är i det praktiska arbetet och därmed en viktig del i studentens utveckling och lärande av hur denne skall använda sig själv som ett redskap i det sociala arbetet. Hon anser att detta är nödvändigt för att en mer äkta och autentisk profession skall skapas (Ringel, S. 2004, s.25).

Om vi återgår till Steens analys av intervjun med socialchefen, finner han att han talar om tre nivåer av kunskap. Den första nivån kallar han, den vetenskapliga kunskapen, som utgör den teoretiska basen i socialt arbete. Den är forskningsbaserad och förnyas ständigt. Den andra nivån kallas, praktisk kunskap, är i likhet med Polanyis *tacit knowing* en erfarenhetsbaserad kunskap som ofta är outtalad. Den här kunskapen beskrivs som komplex och baseras främst på egna och andras erfarenheter. Den här kunskapen kallas även praktikens klokskap. Steen (1997) menar att då den här sortens kunskap finns inom den subjektiva sfären, kan problem skapas, eftersom den inte rationellt ställs emot den teoretiska grunden och därför kan utvecklas hursomhelst. Vilket även betonas av filosofi professorn Bertil Rolf, då han väcker frågan om hur man kan särskilja tyst kunskap ifrån tysta fördomar (Steen, I. 1997, s.189). Den tredje och sista kunskapsnivån kallas förändringskunskap. Den här

kunskapen bygger på empiriska studier framställda av forskare, för att sedan användas vid rådgivning för att skapa positiva förändringar inom det sociala arbetet (Steen, I. 1997, s.189).

I sin avhandling presenterar Steen två modeller för mänskligt handlande vid beslutfattande. Den ena han tar upp beskriver människan som kapabel att ta rationella beslut, när de uppställda målen är klara och tydliga. Medan den andra modellen hävdar raka motsatsen, att individen är allt annat än rationell och därför endast kan styras inom vissa gränser (Steen, I. 1997, s.82). Steen tar upp statsvetaren och professorn Herbert A. Simon och professorn i företagsekonomi James G. March's tankar om rationalitetens begränsningar i båda modeller. De menar att båda ovanstående modeller står inför samma svårighet, då socialarbetaren tenderar att förenkla situationer och utgå ifrån tidigare erfarenhet. De anser detta vara problematiskt då denna erfarenhet inkluderar förutfattade meningar och stereotyper. I förlängningen innebär detta att socialarbetaren inte undersöker alla möjliga alternativ för att finna den optimala lösningen. Rationalitetens begränsning uppkommer då organisationens mål och individens önsknings inte överensstämmer (Steen, I. 1997, s.84).

Brawley och Zoritas (1998) utvecklar detta vidare och skriver att socialarbetaren inte utgår ifrån en formell teori, utan en intuitiv eftertanke, vilken skapar en unik utgångspunkt för sitt praktiska arbete. De har alltså i motsats till Simon och March en positiv vinkel av detta (Brawley & Zorita. 1998, s.197). De diskuterar vidare kring hur vetenskapens roll i det sociala arbetet, inte borde fokuseras på att utveckla lagar, att förutsäga beteenden hos individer, eller att studera organisations strukturer m.m. Istället anser de att prioriteringen borde vara att utveckla perspektiv som beskriver kombinationen mellan det rationella och det intuitiva, det verkliga och det imaginära. De menar i likhet med bröderna Dreyfus modell, att erfarna utövare inte är så mycket teoretiska, som de är praktiska, konkreta och intuitiva (Brawley & Zorita, 1998, s.205).

För att sammanfatta så har här olika teorier och perspektiv visat att kunskapen inom det sociala arbetet, har smält samman från olika sfärer, och tillsammans bildar de utgångspunkter för arbetets handlande. Brawley och Zorita beskriver detta som att kunskapen omvandlas till socialt arbetet i handlingen (Brawley & Zorita. 1998, s.206).

Nordlander (2006) skriver att omedvetna kunskaper är svåra att verbalisera, exempelvis empati, känslor m.m. Andra exempel är hur en person får bra kontakt med barn, får dem att känna sig trygga och skapa en miljö där de vågar öppna sig. Vad är det som utgör grunden till denna förmåga? Egna erfarenheter, utbildning, andras rådgivning? De influenser som leder fram till dessa förmågor är oftast omfattande (Nordlander, L. 2006, s.76).

Sociologen Johan Asplund gjort ett försök till att förklara detta genom att kritiskt studera

människans djupgående tankestrukturer. Han beskriver dem som mönster och händelsekedjor i ständig förändring. Asplund utgår ifrån en heuristisk modell och använder sig av begreppet *tankefigurer*. Tankefigurerna beskrivs pendla mellan *överbyggnad* och *bas* (Steen, I. 1997, s.106). Jag kommer inte gå in närmre på Asplunds forskning, men jag vill betona att Asplund själv påtalar att inte heller hans studier kring tankefigurer är tillräckliga för att forma en förståelse för den mänskliga utvecklingen, då den inre kärnan är så pass komplex. Han menar vidare att en individs tankefigurer karakteriseras av en komplexitet av sammansatta förställningar och idéer som dessutom kan vara starkt polariserade (Steen, I. 1997, s.110).

Vad jag hittills försökt visa på är att den tysta kunskapen är verksam inom det sociala arbetet, var sig vi anser den vara tillförlitlig eller ej. Den visar sig dels i svårigheten för socialarbetaren att beskriva sin utgångspunkt för beslutsfattande, men även om man skall tro på Brawley och Zorita så är den tysta kunskapen en naturlig del av det sociala arbetet, då arbetet består av en sammanblandning av olika paradig. Detta leder mig till en djupare undersökning av vad denna kunskap består av och hur detta påverkar det sociala arbetet. I följande avsnitt kommer jag att fokusera på Michael Polanyi och hans teoretisering av ”tacit knowing”, så kallad tyst kunskap.

Tacit knowing

I det här avsnittet kommer jag alltså försöka mig på en beskrivning av Polanyis definition av begreppet *tacit knowing*, vilket jag kommer kalla *tyst kunskap*. Då Polanyis begrepp och teori ligger till grunden för min uppsats, kommer jag utgå från hans begrepp och koppla hans beskrivning till andra forskares tolkningar och förhållningssätt till den tysta kunskapen. En diskussion kommer föras kring vad kunskapen innebär, vilka processer den rymmer och hur detta visar sig i praktiken.

Valet av att översätta Polanyis begrepp till tyst kunskap gjordes med hänsyn till uppsatsens tydlighet och för att minska användandet av olika begrepp. Men det är viktigt att påtala att det är Polanyis definition av den tysta kunskapen jag hänvisar till. Nordlander (2006) skriver att denna översättning inte är att föredra, då den lätt kan blandas ihop med en debatt som var aktuell i Sverige under 80-talet, om en kunskap som inte kan verbaliseras (Nordlander. 2006, s.78). Detta är dock inte det Polanyis tacit knowing innebär, utan den kommer redogöras för nedan.

Polanyi beskriver själv hur hans forskning är nära knuten till synen på kunskap som en harmonisk sammansättning av tanke och existens. Polanyis grundantagande är ”we

know more than we can tell” (Polanyi, M. 1966, s.4). Han exemplifierar detta genom att beskriva hur man kan känna igen ett ansikte bland tusentals andra, trots att man oftast inte kan förklara varför man känner igen det (Polanyi, M. 1966, s.4). Han anser att den här sortens kunskap, ofta är svår att verbalisera och förklara med ord. Men genom handling och erfarenhet, genom att förlita sig på ögats iakttagelse och intelligensens förståelse för vad den ser, kan denna kunskap förstås och omvandlas till kommunikation (Polanyi, M. 1966, s.5). Det är denna grundläggande struktur som beskriver Polanyis begrepp *tacit knowing*, att inte kunna identifiera alla delar, men att ändå ha en insikt om dem. Denna insikt skapar i sin tur en förväntan och förståelse för delarnas betydelse (Polanyi, M. 1966, s.9).

Norlander (2006) menar att det är svårt att redogöra för alla de faktorer som påverkar och leder fram till de beslut vi tar och det handlande vi utför, han anser att en del av dessa aspekter är mentalt dolda för oss (Norlander 2006, s.82). Enligt honom behöver det inte nödvändigtvis betyda att vi inte är medvetna om deras existens, utan snarare att vi inte ägnar dem någon tanke i själva handlandet. Det är kunskapen och processen i handlandet som är centralt i begreppet, i den tysta kunskapen kan vi se detaljer, och sätta samman dem till ett större sammanhang och därigenom anta en holistisk syn i vår aktivitet (Norlander 2006, s.83)

Polanyi (1966) beskriver själv hur hans forskning berör gestaltpsykologins grunder, vilket innebär en betoning på en insikt om de oidentifierade detaljernas påverkan. Polanyi understryker dock att hans forskning skiljer sig då han utgår ifrån resultatet, vilket gestaltpsykologin inte gör. Han skriver att kunskap är en konsekvens av ett aktivt formande av erfarenheter. Han beskriver hur erfarenheternas integrering är en undermedveten utgångspunkt för all sann kunskap. Med detta som grund bildas ett nytt synsätt, då logiken i den undermedvetna tanken blir central (Polanyi, M. 1966, s.6).

Kalman (1999) beskriver hur Polanyis tankar kring vetenskap utgår ifrån att vetenskap alltid är något personligt och beroende på varje individs egen perception. Hon anser dock att Polanyi inte antar ett rent subjektivt förhållningssätt, utan menar att det finns en tydlig, formbar del av vetenskapen som kan föras vidare från person till person (Kalman, 1999, s.36). Polanyi skriver själv att perceptionen och iakttagelseförmågan är de vanligaste redskapen för hur undermedveten kunskap erhålls. Han beskriver hur den skapar en bro mellan en kreativ kraft hos människan och en kroppslig process som utspelar sig utanför medvetandet. Hans synsätt bygger på att den teoretiska och praktiska kunskapen betraktas som en helhet som utgör grunden för all vetenskap (Polanyi, M. 1966, s.7).

Kalman (1999) skriver vidare att Polanyi använder sig av den brittiska filosofen Gilbert Ryles begrepp, ”knowing how” och ”knowing what”. Det senare begreppet var

ursprungligen ”knowing that”, men Kalman skriver att Polanyi ändrade begreppet till ”knowing what”, då det bättre stämmer överens med hans kunskapssyn (Kalman 1999, s.37). Hon uppger vidare att Polanyi själv inte har diskuterat begreppsändringen men Kalman anser själv att det kan bero på att begreppet ”knowing what” tydligare kan kopplas till synen på vetenskap som en levande process, en orientering. Begreppet pekar på en upplevd erfarenhet, ett igenkännande av en sak, en händelse eller process, ett sådant igenkännande som inte behöver verbaliseras eller ens reflekteras över (Kalman 1999, s.38).

Den tysta kunskapens undermedvetna dimensioner

Polanyi beskriver hur den tysta kunskapen består av en relation mellan logikens två undermedvetna dimensioner av olika sorters vetande. Den första dimensionen utgår ifrån människans uppmärksamhet för detaljer, detaljerna formar i sin tur den andra dimensionen, som resulterar i en specifik kunskap om ett subjekt. Växlingen mellan dessa anser han sker på ett undermedvetet plan. (Polanyi, M. 1966, s.9). Polanyi menar att vi når den andra dimensionen endast genom att förlita oss på vår uppmärksamhet av detaljerna i den första. Han skriver vidare att den första dimensionen består av faktorer som är proximalt finns nära oss, vilket utgör den tysta kunskapen. För att beskriva växlingen mellan dessa dimensioner använder han begreppen, ”attend- from” och ”attend- to” (Polanyi, M 1966, s.10).

För att förtydliga detta använder jag mig av Polanyis eget exempel på hur ett ansikte känns igen. Han beskriver de karaktäristiska särdragen som detaljerna i den första dimensionen, medan ansiktet i sin helhet är den andra. Människan utgår alltså ifrån, ”attend-from”, de elementära faktorerna, ansiktsdragen, till den helhet de utgör ansiktet, ”attend-to”. Denna förflyttning kallar Polanyi för den tysta kunskapens funktionella struktur (Polanyi, M. 1966, s.10).

Även Kalman (1999) beskriver den funktionella strukturen, genom hur människan förflyttar kunskapen bort från sig själv. Hon beskriver hur kunskapen går från den första, proximala, dimension som består av människans medvetande och självkänedom, för att sedan nå till den andra, distala, dimensionen vilket är till det objekt eller den helhet denne har framför oss. Enligt Kalman innebär detta att kunskap endast blir tydlig när människan ser på sig själv ur ett tredjepersonsperspektiv och kan se vad kunskapen utgår ifrån (Kalman 1999, s.39).

Polanyi beskriver vidare hur den andra dimensionen utgör den tysta kunskapens fenomenala struktur. Med detta menar han att när människan blir medveten om den första,

proximala dimensionen av en handling, skapas en förståelse för vad den leder till. Han menar alltså att det finns något värdeladdat i relationen mellan den tysta kunskapens dimensioner, som kombinerar fenomenologiska och funktionella aspekter. När uppmärksamheten på en detalj får människan att skapa en förvänta om ett visst resultat, har detaljen fått en mening och en innebörd för denne (Polanyi, M. 1966, s.11).

En detaljs meningsbärande innebörd kan uppmärksammas, även om den specifika detaljen inte medvetet kan identifieras. Exempelvis kan ett ansiktsuttryck tolkas, vilket innebär att det är själva uttrycket som är värdeladdat och då det som läggs märke till och medvetandegörs (Polanyi, M. 1966, s.12).

Polanyi beskriver hur kunskapen förflyttas bort från människa genom att beskriva den tysta kunskapens semantiska aspekt. Kalman (1999) exemplifierar den semantiska aspekten genom att beskriva en praktisk läroprocess, där hon tar upp Polanyis egen beskrivning kunskapsförflyttningen som sker när man spikar.

Polanyi menar att känslan i handen och hammaren är det människan utgår ifrån, det understödjande, medan själva spikandet är det denne fokuserar sin medvetenhet på och utgår till. Polanyi understryker att relationen mellan dessa nivåer sker undermedvetet och att den tysta kunskapens medvetna fokusering har olika former, förloppet beskrivs på följande sätt; När hammaren tas i handen fokuseras både på hammaren och på spiken. På ett plan är människan nu medveten om känsla av att hålla hammaren i handen och hur det känns när fingrarna griper den, men när människan spikar skiftas dennes medvetna fokus till hur hammaren träffar spiken. Människan känner fortfarande hammaren i handen, men utgår ifrån den, ”attend-from”, till spiken och dennes medvetna fokus är nu på att hamra in spiken, ”attend-to”. Det första steget benämner Polanyi som ”subsidiary awareness”, en understödjande medvetenhet, som sedan leder till ”focal awareness”, ett fokuserat medvetande (Kalman 1999, s.39).

Polanyi beskriver här den tysta kunskapens natur, och menar att för att kunna förstå vad den tysta kunskapen är en kunskap om, krävs en förståelse av den mångsidiga helheten. Den proximala dimensionen representerar alltså detaljerna inom denna helhet och därför är en medvetenhet om deras betydelse avgörande för att förstå den helhet de gemensamt bildar (Polanyi, M. 1966, s.13). Polanyi menar med andra ord att människan utgår ifrån sina inre processer när denne tillskriver innebörder till faktorer utanför sig själva. Dessa innebörder är resultat av vad de inre processerna betyder för människan.

Den inre processens betydelse i tolkningen av omvärlden

Polanyi tar även upp den kroppsliga aspekten i denna process. Han menar att det sker en transformation från kroppsliga erfarenheter, till en föreställning om faktorer som finns utanför oss själva. Även detta styrker tanken om att inom den tysta kunskapen sker en förflyttning bort från oss själva (Polanyi, M. 1966, s.14).

Kalman (1999) understryker de inre processernas betydelse för hur människan formar och uppfattar upplevelser både om sig själva och om omvärlden. Hon beskriver hur denna process börjar redan vid spädbarnsåldern. De erfarenheter människan bygger på kan vara tråkiga, fascinerande, skrämmande osv. men när de upplevs, intar de en inneboende plats i dennes kropp och sinne, vilket leder till en inre teoretisering av dennes sätt att se på världen (Kalman 1999, s.40)

I den tysta kunskapen går det alltså att finna intressanta verktyg i form av observationer och erfarenheter, som hjälper oss förstå de perspektiv och gränsdragningar människor skapar och behåller i livet (Kalman 1999, s.41). Polanyi skriver att hans tids erkända filosofer ansåg att människans uppfattningsförmåga inte innehöll en aktivt beräknande del, då alla interna processer sker undermedvetet. Men Polanyi menar att den studerande och undersökande delen av perceptionen och uppfattningen är central i den tysta kunskapen. Han utvecklar detta genom att säga att det är inom uppfattningsförmågan som den tysta kunskapen återfinns. Han menar att genom att undersöka den individuella människans inre processer, deltar man i dennes föreställningar och undersöker den inneboende grunden till all tankeverksamhet och kreativ förmåga. De inre upplevelser blir på detta sätt, det ultimata instrumentet för all externa kunskap, såväl intellektuell som praktisk. Med andra ord så förlitar sig människan på sitt medvetande och sin tolkning av det denne möter utanför sig själv (Polanyi, M. 1966, s.15).

Polanyi utvecklar detta ytterligare då han beskriver kroppen som det verktyg människan upplever omvärlden genom. I likhet med exemplet med hammaren utgår människan undermedvetet ifrån det dennes sinnen uppfattar och fokuserar sedan sitt medvetande det aktiva handlandet. I det här perspektivet blir alltså kroppens sinnen den proximala dimension, vilken gör att synen på kroppen förändras. Den blir nu något människan utgår ifrån och därför avgörs den av det människan utgår till. Polanyi skriver att ” we can say that when we make a thing function as the proximal term of tacit knowing, we incorporate it in our body- or extend our body to include it- so that we come to dwell in it” (Polanyi, M. 1966, s.16)

Den tysta kunskapens estetiska dimension

Polanyi knyter an sitt tankesätt till andra kända tänkare som psykologen, sociologen och filosofen Wilhelm Dilthey och filosofen Theodor Lipps, vilka menade att för att kunskap ska vara sann, krävs att den byggs på empati och intar en inneboende plats i individen. Dilthey menade vidare att människans tankar endast tillfullo kan förstås genom att återuppleva de erfarenheter denne gått igenom (Polanyi, M. 1966, s.16) Lipps fokuserade på det estetiska perspektivet, vilket beskrev yrke och profession som ett konstnärligt utförande, skapat i utövarens sinne. Polanyi jämför detta med sin beskrivning av den tysta kunskapen och understryker än en gång betydelsen av kunskapens inneboende karaktär. Däremot håller inte Polanyi med Dilthey och Lipps att det är denna kunskaps införlivning som skiljer humanistisk forskning ifrån naturvetenskapen. Genom att göra kunskapen inneboende blir den en del av människans identifiering, den blir även funktioner i den moraliska delen av kunskapens proximala dimension, som sedan blir verksam i det praktiska handlandet. Dessa funktioner utgör senare den underförstådda ramen för individens moraliska handlingar och bedömningar (Polanyi, M. 1966, s.17).

På liknade sätt anser Polanyi att kunskap görs inneboende även inom annan vetenskaplig forskning, då han menar att genom att förlita sig på en teori, integreras den och blir utgångspunkt för vår förståelse. Människan utgår från teorin till det den belyser och teorin blir synlig när den används för att förklara det som undersöks. Han betonar vikten av lärande genom övning, då sann kunskap ligger i förmågan att använda den. På detta sätt leder den tysta inneboende kunskapen individen till ett nytt perspektiv (Polanyi, M. 1966, s.17).

Polanyi utvecklar sin studie till att studera den helhet de enskilda detaljerna formar och han menar att genom att låta dem ta bönin inom individen kan denne förstå deras gemensamma betydelse. Han beskriver hur en ohämmad klarhet kan förstöra människans förmåga att förstå komplexa strukturer. Han illustrerar detta genom att beskriva hur upprepningar och fokusering på enskilda mönster och detaljer kan leda till att siktet förloras. Om man t.ex. upprepar ett ord gång på gång, medan man tänker på hur tungan och läpparna rör sig och till det ljud man gör, börjar ordet tillslut låta ihåligt och tappar tillslut sin betydelse (Polanyi, M. 1966, s.18). Om vi däremot integrerar detaljerna och upprepar ordet i rätt kontext, återfår ordet sin mening eftersom detaljernas helhet överensstämmer. Han anser på liknade sätt att en övertydlighet i förklaringen av relationen mellan detaljerna i sammansättningen leder till en destruktiv analys.

Polanyi lyfter fram den tysta kunskapens fördelar genom att jämföra den med en yttlig kunskap om detaljer, då han menar att en djupare och mer införlivad kunskap är att föredra. Han exemplifierar dessa olika kunskapsnivåer på följande sätt, en individ kan bli skicklig i att förstå hur en maskin skall användas utan att egentligen ha en djupgående kunskap om dess uppbyggnad och funktioner. Men denna kunskap kan inte jämföras med ingenjörens förståelse för maskinens konstruktion och funktion, som går mycket djupare (Polanyi, M. 1966, s.19). Ingenjörens kunskap skall alltså föreställa den tysta kunskapen då den utgår ifrån en sann och djup förståelse.

Polanyi ifrågasätter den moderna vetenskapens objektivitet och dess syn på att kunskap utanför dess eget område ses som en tillfällig bristfällighet som måste elimineras. Utgår man från Polanyis tanke om att all kunskap bygger på en oundviklig grund av den undermedvetna tanken, resulterar viljan att eliminera kunskapens personliga element i en förstörelse av all kunskap. Idealet om den exakta vetenskapen skulle bli fundamentalt missvisande och möjligen en orsak till förödande missuppfattningar. Han anser det vetenskapliga synsättet vara motsägelsefullt, då han menar att för att kunna identifiera och strukturera de delar som bildar den sammansatta enhet som vill studeras, måste den först informellt identifieras på ett undermedvetet plan (Polanyi, M. 1966, s.20).

Kalman (1999) skriver att Polanyi inte menar att förringa vetenskapens trovärdighet, utan att han snarare vill erkänna de interna aspekterna av vetenskapliga strävanden, som svävande verkligheter. Han beskriver inte vetenskap som oföränderliga, rigida sanningar, utan som bedömningar som får värde genom vår respekt för dem. Han antar här ett fenomenologiskt förhållningssätt till vetenskap (Kalman 1999, s.35).

Polanyi skriver vidare att för att uppnå sann kunskap, måste kunskapen konstrueras och byggas på de tidigare erfarenheter som den tysta kunskapen bildar och sedan verka inom den. Detta perspektiv på kunskap leder till att strävan efter en objektiv kunskap som bygger på erfarenhet men som utesluter all tyst kunskap blir självmotsägande och ologisk. Polanyi förklarar detta vidare genom att beskriva hur forskningsprocessen inleds med att en forskningsfråga identifieras. En välformulerad och originell fråga, leder till en välformulerad och originell forskning. Denna fråga är ofta svår att avgränsa och för att kunna identifiera den, måste man enligt Polanyi ha en förförståelse och bild av de ännu ej sammanhängande delarna. Han skriver hur forskningsfrågan blir tillfredsställande om man utgår ifrån en korrekt bild och förförståelse (Polanyi, M. 1966, s.21).

Polanyi avslutar denna diskussion med att förklara att, för att veta att ett uttalande är sant innebär det att veta mer än vad man kan säga. Enligt honom innebär detta att

när en vetenskaplig upptäckt löser en forskningsfråga blir den i sig själv en förståelse för vidare forskning (Polanyi, M. 1966, s.23). Med andra ord, ytterligare en införlivad erfarenhet och kunskap som utgör en grund att bygga vidare på. Polanyi sammanfattar den tysta kunskapens användning som det sätt på vilket vi uppmärksammar problem, intuitioner, ansikten och färdigheter (Polanyi, M. 1966, s.29).

Den tysta kunskapens behov av erkännande

I följande avsnitt vill jag betona vikten av att vara medveten om den tysta kunskapens inverkan på det sociala arbetet. Jag kommer utifrån litteraturen diskutera huruvida den är nödvändig för en tillfredställande yrkesutövning och hur de personliga komponenterna i arbetet kan ses som en tillförlitlig resurs och tillgång. Jag kommer koppla den tysta kunskapen till aspekter som intuition, kreativitet, självreflektion, fantasi, magkänsla och senare även beröra den tysta kunskapens moraliska dimension.

Lars Nordlander (2006) skriver att en oreflekterad handling är bristande, då den görs omedvetet och därmed lika gärna kan vända framgång till misslyckande (Nordlander, L. 2006, s.76). Han ser på människans lärande och utveckling ur ett sociokulturellt perspektiv, vilket innebär ett perspektiv där interaktion är avgörande för hur människan tillgångar sig kunskap. Kärnan i denna interaktion är de kommunikativa processer, vilka öppnar möjligheten för oss att inte bara passivt lära, utan även påverka och förändra vår omgivning. Utifrån detta perspektiv kan människa inte undgå att lära sig och utvecklas, då denne ständigt befinner sig i sociala sammanhang (Nordlander, L. 2006, s.77). Denna utgångspunkt understryker att kunskap aldrig kan vara värdeneutral, utan Nordlander menar att den är intimt knuten till argumentation och handling. Han skriver att det är viktigt att inte glömma människans självständighet i det sociokulturella perspektivet, att trots att lärande och utvecklingen sker i en sociokulturell kontext och att den fria tanken må vara begränsad av samhällsliga normer och föreställningar, bär människan ändå med sig sina personliga erfarenheter, vilka gör denne unik (Nordlander, L. 2009, s.78).

När Nordlander ser på det sociala arbetet utifrån detta perspektiv, ifrågasätts socialarbetarens legitimitet, då detta i praktiken innebär att inte alla beslut tas utifrån en medveten process. Michael Polanyi (1966) menar dock att detta inte är något konstigt utan snarare bara så det är. Om vi godtar hans tankar och accepterar att det ”bara är så det är”, blir följande frågor som Nordlander ställer oundvikliga, ”om vi inte vet vilken kunskap som styr vår handling, hur vet vi då att handlingen gagnar de resultat vi eftersträvar?” (Nordlander, L.

2006, s.83). För att svara på dessa frågor har han intervjuat socialarbetare som arbetar med barn – och familjeutredningar. Av intervjuerna framgår det att deras personliga värderingar spelar stor roll för socialarbetarens kunskaps val. Nordlander definierar dessa värderingar som erfarenheter man tar med sig hemifrån, men även erfarenheter som man fått genom utbildning m.m. (Nordlander, L. 2006, s.178). I intervjuerna beskriver socialsekreterarna själva hur dessa värderingar är såpass införlivade i dem att det inte är något de medvetet utgår ifrån, utan något naturligt som kommer automatiskt (Nordlander, L. 2006, s.179). Polanyi (1966) beskriver på liknade sätt att genom handling och erfarenhet, genom att förlita sig på ögats iakttagelse och intelligensens förståelse för den demonstration individen uppmärksammar, kan kunskapen erhållas (Polanyi, M. 1966, s.5). Enligt honom är perceptionen och iakttagelseförmågan den vanligaste formen av omedveten kunskap och han beskriver hur den skapar en bro mellan människans kreativa sida och kroppsliga process (Polanyi, M. 1966, s.7),

Nordlander skriver hur en av de viktigaste slutsatserna i hans avhandling är att socialsekreterare har svårt att redogöra för sina kunskapskällor. Han anser att detta styrker påståendet om att förhållandet mellan kunskap och handling är komplext (Nordlander, L. 2006, s.191). Han kopplar ihop svårigheten att redogöra för sin kunskap med Polanyis *tacit knowing*, och menar att den kunskap socialsekreterarna baserar sina beslut på är svår att begreppsliggöra. I och med att de inte kan beskriva den med ord, kan det upplevas som att deras kunskapsbas är otillräcklig. Nordlander beskriver det här som ett kognitivt fängelse då det osynliggör kunskapens omfattning. Vägen ur detta anser han vara genom reflektion (Nordlander, L. 2006, s.202). Han anser att genom reflektion blir det lättare för individen själv att urskilja handlandet och kunskapen som vägleder handlandet (Nordlander, L. 2006, s.86). Nordlander betonar reflektion som en nödvändig kognitiv process som hjälper socialarbetaren att forma och utveckla sin kunskap. Han anser vidare att reflektionen är elementär då han skriver att ”det finns nämligen en mängd faktorer som påverkar vårt handlande vilket innebär att vi ibland handlar mot bättre vetande” (Nordlander, L. 2006, s.88-89).

Soshana Ringel (2004) väljer att undersöka sammanhang, perspektiv och aspekter av det sociala arbetet ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Hon anser att perspektivet är användbart i studier kring kritisk tänkande och självreflektion inom yrket. Perspektivet utgår ifrån två grundläggande principer, den ena är att kunskapen och vetandet har en subjektiv sfär, där personliga erfarenheter och personlig interaktion betonas. Den andra är att självreflektionen har en central plats i det kliniska arbetet. Den kunskap hon beskriver bygger alltså snarare på erfarenheter än tekniska modeller (Ringel, S. 2004, s.17).

Hon beskriver självreflektion vara en given del av kritiskt tänkande och hänvisar till en professor i socialt arbetet, Eileen Gambrill. Gambrill beskriver att kritiker är “skeptics, rather than believers who are aware of what they don’t know” (Ringel, S. 2004, s.18). I sin artikel tar Ringel upp tre olika nivåer av självreflektion. Den första nivån är enkelt medvetande, kännedom om de personliga sensoriska, affektiva och kognitiva erfarenheterna av här och nu. Den andra nivån kallas, reflekterande medvetenhet, kännedom av personliga erfarenheter intagna genom iakttagande och observationer. Den tredje och sista nivån kallar hon, reflektiv medvetenhet, kännedom om att iakttagelser och reflektioner aldrig är objektiva då de kopplas till personliga värderingar, erfarenheter och kulturella sammanhang. Ytterligare en dold aspekt hon nämner är intuitionens betydelse i arbetet. Hon skriver att det har forskats mycket kring ämnet både inom socialt arbete och psykologi, men att det ändå är ett relativt outforskat område. Hon definierar intuition som möjligheten till en snabb förståelse av kunskap eller som ett meningsfullt medvetande nådd utan ett medvetet resonerande. En annan beskrivning Ringel tar upp är att intuitionen som informationsbearbetningen är mer sofistikerad, än den som sker genom en medveten process (Ringel, S. 2004, s.19). Om man utgår ifrån Ringels definition av intuition är beskrivningen liknande den av den tysta kunskapen. Som jag tidigare skrivit, väljer jag att se intuitionen som en del av den tysta kunskapen, då jag anser att den tillsammans med perceptionen och iakttagelseförmågan är aktiva element i den tysta kunskapens kunskapsinhämtning.

Intuition brottas med samma svårighet som den tysta kunskapen, den är svår att beskriva, begreppsliggöra och verbalisera. I sin artikel hänvisar Ringel till doktorn i psykologi Dogde Rea’s perspektiv på intuition, där han påstår att för att intuitionen skall förfinas, krävs det att utövaren slutar kämpa, stillar sinnet, observerar noggrant och vågar förlita sig på sin självkännedom och kreativitet. Med andra ord släpps intuitionen lös genom intensiv självreflektion. Den kreativa delen av intuitionen möjliggör en förflyttning från sekundära processer såsom rationellt och analytiskt tänkande, till primära processer som fantasi. I fantasin släpps kreativiteten fri och frambringar nya perspektiv och därmed nya lösningar till förändring (Ringel, S. 2004, s.20).

En personligare yrkesutövning

Ringel skriver vidare att kreativiteten är en central del i det sociala arbetet och kan knytas till socialarbetarens spontanitet, flexibilitet och risktagande, vilket utgör dennes unika stil. Detta betonas då Ringel (2004) tar upp hur nyexaminerade socialarbetare ofta är låsta i sitt

tankesätt. Kanske beror det på att de är så måna att göra rätt att de inte vågar överge de inlärdade teoretiska metoderna och istället granska de kognitiva antaganden som påverkar deras bedömningar. Ringel menar dock att genom att tillåta sig att vara öppen och förlita sig på sin intuition och spontanitet, blir socialarbetaren tillgänglig och har lättare till att lyssna på klientens egen kunskap och önskning. Självreflexion, kritiskt tänkande, kreativitet och intuition är färdigheter som till sin natur är sammanflätade och ömsesidigt beroende av varandra. Självreflexionen tycks leda till en ökad kreativitet och spontanitet i den kliniska praxisen (Ringel, S. 2004, s.20).

Max Siporin (2004) doktor i socialt arbete har skrivit en artikel där den personliga stilen diskuteras. Siporin skriver att den stil socialarbetaren använder sig av, är avgörande i mötet med människor. Stilen beskrivs bygga på personliga och professionella element, som avgör den terapeutiska effektiviteten och beskrivs även som ett kreativt konstnärskap. Han skriver att det endast finns lite forskning om den professionella stilen, vilket han menar är överraskande då den har visats ha en så väsentligt betydelse i arbetet (Siporin, M. 2004, Volume 21, nr 3, s.257). Stilen beskrivs som en form, ett funktionssätt, som består av en uppsättning färdigheter och ett karaktäristiskt användande av sig själv i tid och rum. Han beskriver den som en sammansättning av aspekter såsom kulturella teman, koder, myter, ritualer, symboler, metaforer m.m. Stilen beskrivs som en process och produkt av mänskligt handlande, vilket i sin tur leder fram till en produkt. Stilen utmärker sig genom sina speciella egenskaper för hur man uttrycker sig, handlar, utför och relaterar till andra. Förutom dessa yttre aspekter, består stilen av individens personliga sätt att tänka, tala och känna, prestera, intrigera med andra osv. Siporin är noga med att påpeka att den personliga stilen även följer de kollektiva regler och normer individen befinner sig i och därmed påverkas av (Siporin, M. 2004, Volume 21, nr 3, s.258).

I artikeln tar Siporin upp doktorn i socialt arbete, Harold Lewis tankar om professionella -, personliga -, byråkratiska - och klientstilar och han menar att stilen är en viktig del av individens skicklighet, men ser man på skillnaderna i hur uppgifter utförs kan den individuella stilen i vissa fall ifrågasättas. Själva utförandet anser han inte i lika hög grad bero på utbildning som kombinationen av personliga och professionella faktorer. För att sammanfatta är de operativa stilarna är det alltså karaktäristiska och speglar de individuella egenskaper utövaren har. Stilens effektivitet beskrivs ligga i den konstnärliga dimensionen, där man använder sig av relationer och kommunikation i mötet med klienter och som verktyg att hjälpa och vägleda dem i en önskvärd riktning (Siporin, M. 2004, Volume 21, nr 3, s.259).

Siporin menar att i stilen finns förmågan att påverka och stimulera klienten till förändring. En väl utvecklad stil gör att utövaren kan vara äkta, flexibel och spontan samtidigt som denne fungerar på ett professionellt, självdisciplinerat och målmedveten sätt. Den skapar en möjlighet för socialarbetaren att vara närvarande i klientmötet, forma en egen individuell identitet och projicera en personlig närvaro. Detta innebär att när stilen sätts i en strukturellkontext där förväntningar och krav finns, försvinner inte det unika. Istället resulterar det i att utövare uttrycker sig unikt både verbalt och ickeverbalt, likaså handlar och genomför de åtgärder på olika sätt. I den personliga stilen framgår även komponenter som kroppsspråk, fördomar, moraliska värderingar m.m. (Siporin, M. 2004, Volume 21, nr 3, s.260).

Vidare beskrivs den individuella stilen bestå av det sätt vi använder oss själva att relatera till andra människor och till världen. Den utgörs av personliga sensoriska och metaforiska bilder, fysiska omgivningar och psykologiska sinnesstämningar, vilka strävar efter att nå klienten på ett intellektuellt, emotionellt och psykologiskt plan (Siporin, M. 2004, Volume 21, nr 3, s.262). I artikeln delas den professionella stilens olika aspekter upp i tre nivåer, kognitiva, kommunikativa och kreativa mönster. Siporin menar att utövarens kognitiva mönster påverkar dennes professionella stil och hur denne uppfattas, de tar bland annat upp, analytiska, metodiska, reflekterande, intuitiva mönster m.fl. (Siporin, M. 2004, Volume 21, nr 3, s.263).

Det jag hittills lagt fokus är att betona betydelsen av en medvetenhet av det ”personliga” i det sociala arbetet. Jag har försökt påvisa att detta kan ses som en aktiv del av arbetet, som vare sig vi tycker om det eller ej är något vi borde beakta. Om man anammar förhållningssättet att den tysta kunskapen och den personliga stilen är en central del av det sociala arbetet, ställer jag mig frågande till hur den skall styras och legitimeras. Det finns inga reglerverk, förordningar och lagar som kan kontrollera varje individ s tankegångar och tolkningar av omvärlden. Jag har därför valt att ägna uppsatsens sista del åt den moralsiska dimensionen.

Den tysta kunskapens moraliska dimension

Redan Aristoteles diskuterade den personliga stilens betydelse. Han använde sig av begreppet *Arête*, vilket innebar värdet av att uppfylla sin funktion, genom att leva rättfärdigt och besitta egenskaper som psykiskt mod, självbehärskning, rationalitet, rättvisa m.m. Siporin kopplar detta moraliska beteende till hur en socialarbetare bör vara ett föredöme för klienten.

Författaren kommenterar detta och menar att det inte är något som prioriteras inom det sociala arbetet i dagsläget utan snarare att de ytliga produkterna, statistiska mål och effektiviteten. De menar en fokusering på sådana yttre faktorer gör det extra viktigt för socialarbetaren att bli medveten om sin personliga och professionella stil, så att arbetet inte riskera att avhumaniseras (Siporin, M. 2004, Volume 21, nr 3, s.268).

Psykologisk forskning om moral har de senaste åren behandlat det kognitiva tänkandets utveckling och process i moraliska bedömningar. Den tidigare forskningen har ansetts vara för avgränsad och det har uttryckts finnas behov av att inkludera både implicita processer och individuella skillnader i forskningen. En framträdande forskare inom området är Lawrence Kohlberg och han menar att moral främst handlar om rättvisa och jämlikhet, ett tankesätt som härledas ända tillbaka till 1700-talets filosofer.

Moralpsykologen Fredrik Björklund (2002) har skrivit en avhandling som syftar till att undersöka den psykologiska aspekten av moraliska bedömningar. Han väljer att inte fokusera på normer och värderingar, utan på den mentala processen och de individuella utgångspunkterna hos varje utövare (Björklund, F. 2002, s.4). Björklund anser att Kohlbergs teori är central del i den moraliska och kognitiva forskningen. Centralt i denna teori är vikten av att uppmärksamma de underliggande mentala strukturer som fås genom de erfarenheter man upplever (Björklund, F 2002, s.5). Kohlberg och många forskare med honom utgår ifrån ett rationalistiskt tankesätt, vilket lämnar den implicita delen av ämnet relativt utforskad. Björklund (2002) menar att detta är anmärkningsvärt då många socialarbetare har i moraliska studier påvisat magkänslans centrala del i de bedömningar de utför (Björklund, F. 2002, s.11). Tanken om magkänslans betydelse diskuterades redan på 1700-talet av bland andra den skotska filosofen och historikern David Hume. Hume utmanade den tidens rationalister och sa att passionen, intuitionen och magkänslan var en central del i de moraliska bedömningarna. ”In order to shew the fallacy of all philosophy, I shall endeavour to prove first, that reason alone can never be a motive to any action of the will; and secondly, that it can never oppose passion in the direction of the will” (Björklund, F. 2000, s.12).

Björklund tar även här upp hur experter hellre ”går på känsla” än att följa bestämda regler. Han nämner Kleins forskning inom den kognitiva psykologin, som visar hur intuition bildas genom omedvetna sammansättningar av informationssekvenser som kopplas till inneboende mönster, som sedan utgör beslutens utgångspunkt, vilket kompletterar Polanyis teori om att den tysta kunskapen tar en inneboende plats i människan (Björklund, F. 2002, s.13). Björklunds avhandling undersöker huruvida moraliska bedömningar främst utgår ifrån rationella överväganden eller intuition. I undersökningen tas tre olika studier om

moraliska bedömningar upp. Jag skall fokusera på den tredje studien, som i sin tur består av två experimentet. Det första experimentets mål är att skapa starka emotionella reaktioner, för att få fram den omedelbara intuitiva känslan som sedan ifrågasätts (Björklund, F. 2002, s.20). Det andra experimentet studerar hur den kognitiva pressen påverkar det undermedvetna valet mellan rationella överväganden och intuition (Björklund, F. 2002, s.21). Resultaten från det första experimentet visar att respondenternas första reaktion främst är att utgå ifrån sin magkänsla (Björklund, F. 2002, s.21).

Psykologiska modeller av moralens kognitiva aspekt har traditionellt fokuserat på rationella överväganden. Men Björklund menar att denna studie ifrågasätter rationalitetens generalisering och stödjer hypotesen om att bedömningar måste specialiseras från gång till gång, vilket rättfärdigar den intuitiva utgångspunkten. Han delar dock inte Humes tankar om att bedömningarna alltid är intuitiva, men visar att forskning inom både socialpsykologin och neuropsykologin tyder på att magkänsla tillsammans med intuition och resonerande utgör en komplett grund och helhet för de moraliska bedömningarna (Björklund, F. 2002, s.23).

Frågan om moraliska bedömningar främst baseras på intuition eller medvetna överväganden var enligt Björklund svårast att besvara. Det visade sig dock att intuitionen har en extra betydelse i en viss sorts beslut. För att förtydliga detta lyfter Björklund fram Kohlbergs socialpsykologiska perspektiv och menar att den moraliska kognitionen innehåller två dualiteter (Björklund, F. 2002, s.25). Den första beskrivs som en systematisk process. Den gör bedömningen kontrollerad, långsam och ansträngande. Den är nära kopplad till logiken och anses därför generellt ha en högre status och giltighet (Björklund, F. 2002, s.26). Den andra är en associativ process, den beskrivs som raka motsatsen, då den är snabb, relativ och obesvärad. Den verkar undermedvetet och resulterar i en intuition eller magkänsla för vad som ska hända och hur man skall agera (Björklund, F. 2002, s.27). Polanyi (1966) menar att då erfarenheter och därmed kunskaper tar boning inom oss blir de en del av vår identifiering, och utgångspunkter för den tysta kunskapens moral, som sedan appliceras i det praktiska handlandet. Detta utgör alltså en undermedveten ram för våra moraliska handlingar och bedömningar (Polanyi, M. 1966, s.17).

Björklund skriver att den senare används då den givna kontexten tillåter de, genom att associeras till ett tidigare minne. Genom att på så sätt länka samman olika delar av information och detaljer som tidigare kopplas till ett objekt, en händelse, sker en omedelbar association vilket gör att kunskapen väcks. Detta är inte primärt ett medvetet val, utan ofta en intuitiv reaktion i en pressad situation (Björklund, F. 2002, s.28). På liknade sätt menar Polanyi att vi utgår ifrån våra inre processer till de egenskaper vi tillskriver faktorer utanför

oss själva. Dessa egenskaper är alltså resultat av vad de inre processerna betyder för oss. Han beskriver det som en transformation från kroppsliga erfarenheter, till en föreställning om faktorer utanför oss själva, den tysta kunskapen gör alltså en förflyttning bort från oss själva (Polanyi, M. 1966, s.14).

Om intuitionen och det medvetna resonerandet ska kunna verka sida vid sida är en medvetenhet om detta viktigt. Björklund skriver att om det är så att sunda och relativa intuitioner kan öka den moralsikt kognitiva kapaciteten, betyder detta att visa moraliska bedömningar och beslut möjliggörs genom dessa (Björklund, F. 2002, s.31).

Avslutande sammanfattning

För att knyta ihop min resultatdel kommer jag nu att koppla ihåg litteraturen till mina fyra frågeställningar. Jag vill påtala svårigheten med att göra en kortfattad sammanfattning då textförfattarna inte bara har olika perspektiv, utan även tillhör olika discipliner. Jag skall dock göra ett försök och lyfta fram de tankegångar jag själv ansett vara mest framträdande.

Vad innebär tyst kunskap?

Polanyi (1966) utgår ifrån grundantagandet ”we know more than we can tell” (Polanyi, M. 1966, s.4). Han beskriver hur man tillägnar sig den tysta kunskapen genom handling och erfarenhet, genom ögats iakttagelser och intelligensens förståelse för dessa (Polanyi, M. 1966, s.5). Nordlander kopplar den tysta kunskapen till det praktiska sociala arbetet, genom sin studie om socialsekreterarens beslutsfattande och beskriver hur en del av de faktorer som påverkar besluten kan vara mentalt dolda. Med mentalt dolda menar han kortfattat att socialsekreteraren inte ägnar dem någon tanke i själva handlandet, utan istället utgår ifrån sin intuition. Han menar att det är i denna process av handlandet som den tysta kunskapen verkar, genom den kan vi se detaljer och sätta samman dem, därigenom antas en holistisk kunskapssyn i vår aktivitet (Nordlander, L. 2006, s.83).

Utifrån detta perspektiv är den tysta kunskapen grunden för all form av kunskap, då den berör hela individen. Polanyi menar att genom en uppmärksamhet för detaljerna kopplas de till ett tidigare möte, en tidigare erfarenhet och ny kunskap bildas. Denna kunskap får ett värde som i sin tur leder till ett igenkännande (Polanyi, M. 1966, s.10). Polanyi beskriver på detta sätt den tysta kunskapens fenomenologiska struktur, då en uppmärksamhet för detaljer leder till en förståelse och förväntan för vad de leder till (Polanyi, M. 1966, s.11).

Han utgår alltså från att all kunskap är personlig och beroende på varje individs egna perception (Kalman, H. 1999, s.36). Kalman (1999) är noga med att förtydliga att Polanyi inte vill förringa vetenskapen utan endast erkänna den svävande verklighet den bygger på. Ur hans fenomenologiska perspektiv ser han vetenskap som bedömningar som får värde genom vår respekt för dem (Kalman, H. 1999, s.35).

Är den en nödvändig del av det sociala arbetet?

Immanuel Steen (1999) beskriver det sociala arbetets kärna och menar att det ”rör sig om att hjälpa och vägleda en människa till förändring”(Steen, I. 1997, s.80). Han skriver hur en sådan utgångspunkt leder till ett mångfacetterat arbete som kräver en ständig personlig utveckling då man ständigt ställs inför nya krav (Steen, I. 1997, s.81). Utvecklingen ses i likhet med den tysta kunskapen som en mänsklig läroprocess bestående av oberoende processer som inkluderar hela individen (Steen, I. 1997, s.197). Läroprocessen beskrivs vara kontextbunden och bygga på att större erfarenhet leder till en djupare integrerad kunskap, som i sin tur innebär en ökad förmåga (Steen, I. 1997, s.199). Målet med processen är att kunskapen tillslut är så pass integrerad att individen intuitivt utgår ifrån en holistisk- och därigenom samordnad handling som påverkar utövaren både undermedvetet och omedelbart. (Steen, I. 1997, s.202-203). Utifrån detta perspektiv är med andra ord den tysta kunskapen inte bara positiv för det sociala arbetet, utan även målet för socialarbetarens personliga utveckling.

Siporin (2004) understryker vikten av att vara personlig i arbetet, då han menar att det är i socialarbetarens personliga stil som förmågan att stimulera klienten till förändring finns. Han beskriver hur en välutvecklad personlig stil gör arbetet äkta, spontant och flexibelt, då den skapar möjligheten för socialsekreteraren att projicera en personlig närvaro i klientmötet och därmed skapa en intimare miljö (Siporin, M. 2004, s.260).

Brawley och Zorita (1998) anser att den tysta kunskapen har en så central del i det sociala arbetet, att forskning och vetenskap inom ämnet borde fokuseras på att utveckla perspektiv som kombinerar det rationella och det intuitiva (Brawley & Zorita. 1998, s.197,205). De menar att den abstrakta och osystematiska kunskapen är nödvändig för att det sociala arbetet skall få en tillräcklig vetenskaplig grund (Brawley & Zorita. 1998, s.204)

Är den en tillförlitlig källa?

Steen beskriver den tysta kunskapens problematik vara att rationaliteten inte betonas. Han tar även upp Bertil Rolfs tankar då han ifrågasätter hur man kan skilja på tyst kunskap och tysta fördomar (Steen, I. 1997, s.189). Även Nordlander (2006) diskuterar detta och menar att en oreflekterad handling är otillfredsställande, då det saknas en medvetenhet för dess konsekvenser (Nordlander, L. 2006, s.76). Han ifrågasätter det sociala arbetets legitimitet, genom att ställa frågan ”om vi inte vet vilken kunskap som styr vår handling, hur vet vi då att handlingen gagnar de resultat vi eftersträvar” (Nordlander, L. 2006, s.83). Nordlander ifrågasätter inte den tysta kunskapens existens eller inverkan på arbetet, utan betonar istället nödvändigheten om en medvetenhet om den och reflektion kring användandet av den, för att försäkra ett vaksamt förhållningssätt (Nordlander, L. 2006, s.202).

Hur skall man förhålla sig till den?

Ringel (2009) menar att kreativitet och intuition är beroende av aspekter som självreflektion och kritiskt tänkande (Ringel, S. 2009, s.20). Även Siporin (2004) tar upp aspekter som reflektion och medvetenhet, då han menar att de är nödvändiga för att försäkra att den subjektiva utgångspunkten i arbetet fokuseras på rätt aspekter (Siporin, M. 2004, s.268).

Björklund betonar en medvetenhet för de underliggande mentala strukturer som tillägnas genom de erfarenheter individen bär med sig (Björklund, F. 2000, s.5). Han stödjer även tanken om att bedömningar måste specialiseras från gång till gång, vilket han menar rättfärdigar den intuitiva utgångspunkten. Han anser i likhet med socialpsykologin och neuropsykologin att magkänslan, intuitionen och det medvetna resonandet tillsammans utgör en tillfredsställande grund för moraliska bedömningar (Björklund, F. 2000, s.23).

Slutdiskussion

Jag tycker det har varit intressant att undersöka en såpass abstrakt och relativt dold aspekt av socionomens kunskapsbas. Speciellt då jag under min praktiktermin tyckte mig se den ha en betydande roll för det praktiska arbetet, men ändå inte nämns alls under utbildningen. Att det sociala arbetet är komplext och flerdimensionellt lärde vi oss tidigt under utbildningen och vi har även diskuterat svårigheten i att definiera det sociala arbetets kärna.

Att den tysta, undermedvetna kunskapen är verksam i arbetet tydliggörs genom både Nordlanders och Steens studier, som visar på socialsekreterares svårighet att

begreppsliggöra den grund de utgår ifrån när de gör sina bedömningar och tar sina beslut. Min spontana tanke är att detta är oroväckande för rättsäkerheten och likabehandlingen i det praktiska arbetet. Om all kunskap är personlig och att det dessutom saknas en medvetenhet om det, ställer jag mig frågande till hur den kan kontrolleras och övervakas.

Nordlanders studie om att socialsekreterares bedömningar är svåra att begreppsliggöra stämmer överens med de iakttagelser som jag gjorde under min praktiktermin. Som jag tidigare nämnt märkte jag tidigt att mycket av arbetet utgick ifrån en ”känsla”. Jag vill förtydliga att jag inte påstår att de beslut som togs endast byggdes på den enskilde socialsekreterarens intuition. Utan utöver regelverk, lagar och föreskrifter att anpassa besluten efter, diskuterades de med de övriga kollegorna för en demokratisk bedömning. Dock tror jag att detta är en oundviklig del i alla möten mellan människor, att man tolkar kroppsspråk, ansiktsuttryck och röstläge utifrån sin individuella referensram och att detta sedan påverkar hur man ser på och bemöter individen.

Om jag skall följa Polanyis tankegångar och utgå ifrån hans kunskapssyn, menar han att det inte finns någon objektiv kunskap. Jag tror att han gör rätt i att ”erkänna de svävande verkligheter vår kunskap bygger på”, då jag tror att det personliga påverkar oss mer än vi tror och vill erkänna (Jmf Kalman, H. 1999, s.35). Jag håller även med Bertil Rolf när han ifrågasätter hur man kan skilja på den tysta kunskapen och de tysta fördomarna. Jag ställer mig frågande till vad som händer när den erfarenhetsbaserade kunskapen bygger på negativa erfarenheter, dåliga minnen och obehagliga upplevelser.

Jag anser att litteraturen styrker tanken om att det sociala arbetet kräver en ständig individanpassning och rörlighet som leder till att den vetenskapsproducerade, metodiska kunskapen upplevs vara otillräcklig. Jag anser vidare att min uppsats stryker tanken om att vetenskapen och forskningen blir bristfällig om den ej tar hänsyn till den tysta kunskapen. Jag menar på att det har lyfts fram såpass mycket konkreta bevis för att denna kunskap är verksam i arbetet, att den borde få större utrymme både inom vetenskapen och inom utbildningen. Samtliga författare har framfört att den vetenskapliga och systematiska kunskapen har en hierarkisk roll, speciellt inom västvärlden. Jag kan tänka mig att detta delvis kan bero på att den systematiska kunskapen är lättare att begreppsliggöra. Den tysta kunskapen saknar de metodiska steg och tekniska strukturering som lätt kan formaliseras, vilket den objektiva kunskapen oftast bygger på (Jmf Brawley & Zorita 1998, s.202).

Jag tar till mig tanken om att den enskilde socialsekreterarens personliga kreativitet, intuition och erfarenhet kan skapa en mer äkta och engagerad profession. Men min fråga kvarstår om hur denna frihet och abstrakta kunskapsbas skall bevakas. Den kreativa,

intuitiva och personliga delen av det praktiska arbetet betonas tydligt inom litteraturen, vilket bland annat framgår av nödvändigheten och värdet av att använda sig själv som redskap i det sociala arbetet, genom den personliga stilen.

Jag håller även med de forskare som betonar vikten av reflektion i det sociala arbetet, då arbetet till stor del utgår ifrån det subjektiva. Jag anser det vara viktigt att kunna vara sig själv i arbetet och tror att Siporin kan ha rätt när han skriver att det är i den personliga stilen som förmåga till att motivera klienten till förändring finns, då den skapar möjligheten att projicera en personlig närvaro (Jmf Siporin, M. 2004, s.260). För att på något sätt kunna styra upp det subjektiva, håller jag med Nordlander när han skriver att en medvetenhet är avgörande. Jag tror att Nordlander har hittat kärnan i kritiken mot den tysta kunskapen, när han ställer sig frågan; ”om vi inte vet vilken kunskap som styr vår handling, hur vet vi då att handlingen gagnar de resultat vi eftersträvar” (Nordlander, L. 2006, s.83).

Om det är så att den tysta kunskapen och även vår personliga moral, som Björklunds forskning påvisar, utgår ifrån våra individuella grund och bakgrund, undrar jag återigen hur någon form av likhet och rättsäkerhet kan nås. I dagens samhälle med klasskillnader, olika kulturella bakgrunder, olika religiösa trosföreställningar med mera utgår vi ifrån vittskilda värdegrunder. Jag undrar hur detta påverkar det sociala arbetet i praktiken, då den tysta kunskapen bevisligen är verksam och betydande.

Detta leder istället till ett ifrågasättande om en medvetenhet om den subjektiva kunskapen är tillräcklig. Bland andra så betonar Nordlander vikten av den personliga reflektionen och självkritiken, för att hålla kunskapen i styr. Jag menar dock att om all kunskap utgår ifrån personliga erfarenheter och individuella tolkningar, innebär inte detta att även reflektionen utgår ifrån enskilda föreställningar?

Man kan säga att den tysta kunskapen i min uppsats började med uppmärksamheten av ”känslans” betydelse under min praktiktermin. Detta ledde till en inneboende förförståelse och teori om att den tysta kunskapen finns och är verksam, med detta som utgångspunkt formades en nyfikenhet på att studera den. Jag utgick ifrån min teori om den tysta kunskapens verksamhet och använde den för att förklara min forskningsfråga. Nu har den erfarenhet jag fått under uppsatsens gång, lags på den tidigare jag fick under min praktik och den tysta inneboende kunskapen har lett mig till ett nytt perspektiv för framtida studier (Jfr Polanyi, M. 1966, s.17).

Referenslista:

- Björklund, Fredrik (2000) *Moral cognition: Individual differences, intuition and reasoning in moral judgment*. Lund, KFS AB: Lunds universitet
- Brawley –Martinez, E. Emilia & Zorita Bonito-Mendez, Paz (1998) *British social work journal*. Volume 28, Number 2, Pp 197-212 (Elektronisk) *At the end of the frame: Beyond science and art in Social work*. 28 (2): 197. 1998. Oxford: Oxford University press
- Danemark, Berth (2006) *socialt arbete och kunskap – tre metateoretiska mönster I*: Blom, Björn, Morén, Stefan & Nygren, Lennart (red) (2006). *Kunskap i socialt arbete: om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och kultur.
- Johannessen, Asbjörn & Tufte, Per Arne (2003) *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.
- Kalman, Hildur (2006) *Kunnande och kunnigt handlande*. I: Blom, Björn, Morén, Stefan & Nygren, Lennart (red) (2006). *Kunskap i socialt arbete: om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och kultur.
- Kalman, Hildur (1999) *The structure of knowing. Existential trust as an epistemological category*. Umeå: Elanders Gotab, Umeå universitet, Institutionen för filosofi och lingvistik
- Lundström, T. (2008) *Aktforskning*. I: Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson-Lappalainen, Rosmari, Jacobsson, Katarina (2008). *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur & Kultur
- May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Nordlander, Lars (2006) *Mellan kunskap och handling. Socialsekreterarens kunskapsanvändning i utredningsarbetet*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för socialt arbetet.
- Polanyi, Michael (1966) *The Tacit dimension*. Gloucester: Mass
- Ringel, Shoshana (2009) *The journal of teaching in social work*. 23: 3, Pp 15 - 28 (Elektronisk) *The Reflective Self: A Path to Creativity and Intuitive Knowledge in Social Work Practice Education*. (2009-12-16) New York: Routledge
- Schierenbeck, Isabell (2003) *Bakom välfärdsstatens dörrar*. Diss. Göteborg, Borea: Göteborgs Universitet, Statsvetenskapliga institutionen

- Scott, William Taussig, Moleski, Martin. X. (2005) *Michael Polanyi. Scientist and Philosopher*. New York: Oxford University Press.
- Siporin, Max (2004) Clinical Social Work Journal (Elektronisk) *The social worker's style*, 13 december. (Volume 21, Number 3 / September, 1993) Netherlands: Springer Netherlands
- Steen, Immanuel (1997) *Tankefigurer i socialt arbete: operationalisering och reflektion*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet

Bilaga 1

Litteraturöversikt

Studie. 1

Titel: The tacit dimension

Författare: Michael Polanyi

Land: United States of America

År: 1966

Nyckelord: Kunskapsteori, epistemologi, tyst kunskap, praktikgrundad

Avhandling. 1

Titel: Moral cognition: Individual differences, intuition and reasoning in moral judgement

Författare: Fredrik Björklund

Land: Sweden

År: 2000

Nyckelord: Morality, moral judgment, moral reasoning, intuition, gender, time pressure, defense mechanisms, dual process

Kvalitet: Doctoral dissertation, Lund University

Avhandling. 2

Titel: Mellan kunskap och handling. Om socialsekreterares kunskapsanvändning i utredningsarbetet

Författare: Lars Nordlander

Land: Sweden

År: 2006

Nyckelord: Knowledge use, use of knowledge, problem solving process, investigation, assessment, decision making, social work, social worker.

Kvalitet: Doctoral dissertation, Umeå University

Avhandling. 3

Titel: The structure of knowing

Författare: Hildur Kalman

Land: Sweden

År: 1999

Nyckelord: lived body, knowing, existential trust, tacit knowing, Polanyi, subsidiary awareness, experience, gender, epistemology, from-to structure, agency

Kvalitet: Doctoral dissertation, Umeå University

Avhandling. 4

Titel: Tankefigurer i socialt arbete. Operationalisering och reflektion.

Författare: Immanuel Steen

Land: Sweden

År: 1999

Nyckelord: Discourse, narrative, implementation, actor-in-structure, social change, social work

Kvalitet: Doctoral dissertation, Lunds University

Avhandling. 5

Titel: Bakom välfärdsstatens dörrar

Författare: Isabella Schierenbeck

Land: Sweden

År: 2000

Nyckelord: Integration, myndighetsutövning, invandrare, arbetsmarknad, internationella jämförelser, Israel, Sverige

Kvalitet: Doctoral dissertation, Göteborgs University

Artikel 1

Titel: At the end of the frame: Beyond science and art in Social work.

Författare: Emilia E. Brawley –Martinez & Paz Zorita Mendez – Bonito

Land: United States of America

År: 1998

Nyckelord: Social work, post-modernism

Kvalitet: Peer-reviewed

Artikel 2

Titel: The reflective self: A path to creativity and intuitive knowledge in social work practice education

Författare: Soshana Ringel

Land: United States of America

År: 2009

Nyckelord: Intuition; self-reflection; social constructionism; critical thinking; creativity

Kvalitet: Peer-reviewed

Artikel 3

Titel: The social worker's style

Författare: Max Siporin

Land: United States of America

År: 2004

Nyckelord: social worker's, intuition, practical kompetense, professionalism

Kvalitet: Peer-reviewed
